

אחדות

XXX. ÉVFOLYAM, 128. SZÁM • 2020. MÁRCIUS • 500 Ft
5780. ÁDÁR • אדר תש"פ • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

BÁBEL UTÁN: zsidó nyelvek egykor és ma

Ne hazudj!
Na jó, egy kicsit lehet...?

Oberlander Báruch rabbi írása

ZSIDÓ ÉS VILÁGI MESSIÁSVÁRÁS

Mindenki a világot akarja jóvá tenni, csak másképp

Negyvenhat gyermekre vigyáz a CEDEK
Nevelőszülői hálózatot működtet a szeretetszolgálat

KEDVES OLVASÓ!

Beszélünk, csacsogunk, dumálunk, lökjük a sódert, sutyorgunk, rizsázunk, szónokolunk. Hol igazat, hol nem annyira igazat, és néha azt se tudjuk, miről hadoválunk. Nyelveket tanulunk, idegen szavakat próbálgatunk, de ha nagyon belelendülünk, az anyanyelvünk szavai csúsznak ki a szánkunk.

Belső késztetés hajt bennünket, hogy megszólaljunk, kifejezzük magunkat, kapcsolatot teremtünk, magyarázunk vagy épp magyarázatot követelünk – egyszóval beszéljünk. A beszéd alapvető eleme az életünknek, a beszédhez pedig nyelv kell, amit a beszélő és a hallgató fél egyaránt bír valamilyen szinten.

Az *Egység* három egymást követő számában három különleges témát boncolgat: a zsidó öltözködést, a zsidó névadást és a zsidók által beszélt saját nyelvet. Azt a három dolgot, ami megőrizte őseinket az egyiptomi rabság idején. Különleges, három lapszámot átívelő tematikánk második részében a beszéd áll a középpontban és a beszéd eszköze, a nyelv.

Az Örökkévaló szavakkal, mondhatni a beszéd erejével teremtette meg a világot, szavakba öntjük könnyörgésünket, amikor hozzá imádkozunk, szavakkal idézték a jövődőt a próféták, szavakkal áldhatunk és szavakkal átkozhatunk. Ahogy a *Példabeszédekben* (18:21.) áll: „halál és élet a nyelv kezében” van.

A zsidók Egyiptomban ragaszkodtak saját nyelvükhöz, ami lehetőséget adott identitásuk megőrzésére. A szétszóratásban élő zsidók évezredek átformáltak a maguk kifejezőmódjához a környező emberek nyelvét, saját nyelvváltozatokat hozva létre, ami összekötötte őket egymással. Egyiptomból kivonuló őseink megőrizték saját nyelvüket és elindultak, hogy néppé váljanak. Történetüket nem felejtjük, erre szólít bennünket az előírás: beszélj el fiadnak! Elbeszéljük hát mindazokon a nyelveken, amelyeken tudunk, és szólalunk meg bármilyen nyelven, ugyanazt a Hágádát olvassuk, ugyanazokat az őseket idézzük fel. Azokat, akik a szolgaság legsötétebb pillanataiban sem lépték át a tisztátalanság ötvenedik kapuját, az identitás elvesztésének végső határát.

Szerkesztőségünk nevében kívánok Önnek és családjának kóser Peszáchot!

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

BORÍTÓ

Bábel tornya

*id. Pieter Brueghel
festménye*

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK: Dénes Anna,
Cseh Viktor, Golubovics Martina

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-3223 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

NE HAZUDJ!
NA JÓ, EGY
KICSIT LEHET...?
„Azt tanuljuk
gyerekkorunktól kezdve,
hogy nem szabad
hazudni. Hogy lehet,
hogy a zsidóság bizonyos
körülmények között
mégis megengedi
a hazugságot?”

32. oldal

TARTSUK TÁVOL A NÁCI FEKÁLIÁT!
„Mitől »békés megemlékezés«
egy a hatályos magyar törvények
által betiltott önkényuralmi
szimbólumokkal díszelő
és a BRFK által betiltott
neonáci rendezvény?”

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
Nyelvében él a nemzet
- 41 Hírek

REBBE

- 51 A materialista világnézet és
az Istenbe vetett bizalom

HOHMECOLÓ

- 61 Babilon után – milyen nyelvet
beszéltek a világ zsidói?
Naftali Deutsch írása
- 91 Egy nyelvi sikersztori:
a bibliai hébertől
a modern ivritig
Chana Deutsch írása
- 121 Beszélisz zsidóul?
Megyeri András Jonatán írása

JIDDISKÁJT

- 141 A zsidó és a világi
messianizmus
Réti János írása
- 161 Ne hazudj!
Na jó, egy kicsit lehet...?
Oberlander Báruch rabbi írása

IGAZSÁG

16. oldal

HAZUGSÁG

9. oldal

EGY NYELVI SIKERSZTORI
„A héber inentől rituális
nyelv volt, ... az imádkozás,
a tanulás, a tóraolvasás nyelve.
Kommunikációra csak akkor
használták, ha semmilyen más
közös nyelvet nem találtak.”

KILE

- 201 Negyvenhat gyermekre vigyáz
a CEDEK
Nevelőszülői hálózatot
működtet a Szeretetszolgálat
- 221 A Zsilip Kávézó és Játszóklub
– gyerekbirodalom
a zsinagógában
- 241 Keserű gyökér
Kádís a munkácsi zsidókért
- 271 A magyar nyelv eredetének
zsidó kutatója
Munkácsi Bernát életéből
Cseh Viktor írása

MISPÓHE

- 301 Miért nem tudták kivárni a zsidók,
amíg megkel a kenyérük?
Mindent a kovászról
Dénes Anna írása

ÉCESZGÉBER

- 321 Tartsuk távol a náci fekáliát!
Köves Slomó rabbi írása
- 341 Miért beszélünk sokféle nyelvet?
Dénes Anna meséje

KÁRPÁTALJAI HITKÖZSÉGI VEZETŐ KAPTA A SCHEIBER SÁNDOR-DÍJAT

Lebovics Ábrahám, a munkácsi zsidó vallási közösség elnöke kapta idén a Scheiber Sándor-díjat március 4-én Budapesten. Az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem (ORZSE) néhai vezetőjének emlékére alapított elismerést Soltész Miklós, a Miniszterelnökség egyházi és nemzetiségi kapcsolatokért felelős államtitkára adta át. Az államtitkár megköszönte, hogy Lebovics Ábrahám 1996 óta képviseli a zsidó felekezet munkácsi és kárpátaljai törekvéseit, egyúttal példamutatónak nevezte azt a szociális munkát, amellyel a kitüntetett a szegények, rászorulóknak megsegítését szolgálja nap mint nap.

Lebovics Ábrahám 1994-ben megkezdett tevékenysége alatt az állam négy zsinagógát adott vissza a sokat szenvedett közösségnek, ma Munkácson is ismét működik a zsinagóga, illetve zsidó temető és a mártírhalt áldozatoknak emlékművet állítottak.

MACESZHIÁNYT OKOZHAT A KORONAVÍRUS

Sok izraeli használja ki minden évben a Peszách ünnepén kiadott iskolai szünidőt, szabadnapokat, és külföldre utaznak: mintegy félmillió ember kel útra ilyenkor.

Idén azonban a koronavírus miatt nagyon sokan lemondanak az utazásról, velük azonban nem számolt az élelmiszerpiac a Peszáchra kóser termékek rendelésekor.

Ráadásul az ünnep előtt jelentősen megnő a kereslet a különféle háztartási cikkek iránt is, melyek többségét eddig Kínából szereztek be. Az új helyzetre való tekintettel idén Törökországból próbálják megrendelni a szükséges termékeket, ahol azonban 20%-kal magasabb az árszínvonal, noha a szállítási költségek alacsonyabbak.

Az izraeli maceszgyárakban is megpróbálnak felkészülni az új helyzetre, és növelik a termelést, nehogy kovásztalan kenyér nélkül maradjon valaki a zsidó államban.

PÁRIZSBAN MUTATTÁK BE AZ EURÓPAI ANTISZEMITIZMUS-KUTATÁS ELSŐ EREDMÉNYEIT

A kontinens zsidóságát fenyegető fizikai veszélyeztetettség és a zsidó identitás megerősítésének jegyében zajlott az Európai Zsidó Szövetség (EJA) 2020. évi konferenciája. A február 24-25-én, Párizsban tartott rendezvényt a francia zsidó hitközséggel és az Európai Tett és Védelem Liga (APL) együttműködésben szervezte a Szövetség. A zsidó hitközségek képviselői mellett számos európai politikus is részt vett a találkozón.

Köves Slomó, az APL alapítója úgy fogalmazott, hogy látva az európai antiszemitizmus növekvő tendenciáit, „a vallásos zsidóságnak is ki kell vennie a részét az antiszemitizmus elleni küzdelemből, még hozzá a legprofesszionálisabb módon”.

A kutatás szerint az európai válaszadók 17%-a úgy gondolja, hogy a zsidók soha nem képesek integrálódni a társadalomba. A zsidók túl nagy befolyását az országra átlagosan 15%-uk gondolja és 21%-a véli azt, hogy a zsidók túl sokat beszélnek a holokauszt-ról. A teljes kutatást júniusban publikálják.

A LUBAVICSI REBBÉRŐL NEVEZTEK EL KÖZTERET RIO DE JANEIRÓBAN

Zsidó és nem zsidó vezetők részvételével tartottak február 19-én Rio de Janeiróban ünnepséget Menáchem Mendel Schneerson rabbi emlékére. A Rebbéről a város

Leblon nevű negyedében neveztek el közteret. 1987-ben itt hozták létre a város első Chábád-központját.

„Ez a tér megörökíti annak a férfinak az emlékét, aki kiváló tanításokat hagyott hátra az egész emberiség számára” – mondta Sylvania Jane Crivella, az Izrael-barát Marcelo Crivella polgármester felesége.

Osiás Wurman, Izrael tiszteletbeli konzulja személyes történetet osztotta meg a sajtóval az esemény után. „Amikor a szüleim elmenekültek szülőhazájukból [...], és Rióba jöttek az 1930-as években, a közterek padjaira olyan üzenetek voltak írva, hogy »tilos kutyáknak és zsidóknak«. Nyolcvan évvel később itt vagyunk, Rio egyik legszebb helyének közterén, hogy az előző generáció egyik legnagyobb zsidó vezetőjéről elnevezett teret avassuk fel.”

A MATERIALISTA VILÁGNÉZET és az Istenbe vetett bizalom

A lubavicsi Rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi minden ünnep előtt levélben köszöntötte a zsidóságot, melyben a közelgő szent napok egy-egy aspektusára hívta fel a figyelmet.

Isten segítségével

5721. niszán 21. [1961. március 28.]

Minden testvérünk számára, Isten áldja mindnyájukat!

KIVONULÁS: A HATÁRTALAN BIZALOM

Az egyiptomi kivonulás egyik alapvető jellegzetessége az isteni gondviselésbe vetett határtalan bizalom és hit, mely kiemelkedő szerepet játszik ebben a történelmi eseményben.

Az egész nép – férfiak, nők és gyermekek, több millió ember hagyta ott örömmel a húsosfazekakban és egyéb javakban bővelkedő, virágzó és gazdag országot, hogy egy hosszú és veszedelmes vándorlásba fogjanak, melynek során teljes mértékben a velük Mózesen keresztül kommunikáló Örökkévalóba vetették bizalmukat.

Ráadásul nem a kitaposott, rövid utat követték (a filiszteusok földjén keresztül), amely, bár magában hordozta a háború lehetőségét, mégis logikusabb választás lett volna, mint átkelni a hatalmas és kietlen sivatagon. A háborút ugyanis győzelemre lehet vinni, s még vereség esetén is lehetőség nyílna a menekülésre, nem úgy a szörnyű sivatagban, mely nem kínál sem vizet, sem élelmet, sem más természeti erőforrást. Ezzel együtt a zsidók mégis vállalták az irracionális útvonal követését, pusztán az Isten szavait közvetítő Mózesre hagyatkozva.

Még inkább megdöbbentő mindez, ha figyelembe vesszük azt is, hogy a kivonulás előtt 210 évet töltöttek egy rendkívül fejlett mezőgazdasággal bíró országban, ahol megvetették a nomád életformát. A zsíros termőföld nem függött az esőtől és az időjárás szeszélyeitől, hiszen a Nílus vize öntözte megbízhatóan, tehát egy természeti javakban bővelkedő, stabil és magabiztos birodalmat hagytak maguk mögött.

AZ ISTENBE VETETT BIZALOM A LÉNYEG

Az egyiptomi kivonulástól napjainkig az Istenbe vetett teljes bizalmat és szilárd hitet jelképező *jeciát Micrajim* az, melynek vezetnie és irányítania kell bennünket, úgy az egész népet, mint minden egyes zsidót személyesen, legyenek bárhol és bármikor. Ez az élmény és tapasztalat az, melynek be kell világítania az isteni törvények által meghatározott mindennapi cselekedeteinket, függetlenül az emberi létezés és a természet törvényei által meghatározott valóságtól.

AZ ISTENBE VETETT HIT A MATERIALISTA VILÁGNÉZETTEL SZEMBENI EGYETLEN ÉRV

A nem-zsidó világ, sőt a zsidó világ tradícióktól eltávolodott része kihívás elé állítja a vallását gyakorló zsidót: „Te, akárcsak mi, materialista világban élsz, versengő társadalomban, ahol mindenki az anyagi boldogulásáért küzd. Miként vagy képes függetleníteni magad a javak (a pénz, a másságtól való félelem stb.) hajhászása jelentette bálványimádástól? Hogyan vagy képes betartani a 613 parancsolatot, melyek az életedre nehezednek, és folyamatosan rontják a versenyképességedet?”

A válasz nem más, mint az egyiptomi kivonulás.

Amikor az egyiptomi kivonuláskor a zsidók hallgattak az isteni hívásra, figyelmen kívül hagyták az úgynevezett racionális érveket és szakítottak bűnös múltjukkal, akkor kiderült, hogy éppen ezek a cselekedetek azok, melyek a valódi boldogsághoz vezető útra viszik őket, s nemcsak spirituális értelemben (átvették a Tórát és Isten kiválasztott és szent népévé váltak), hanem materiális vonatkozásban is (beléptek a tejjel-mézessel folyó Ígéret Földjére).

Ez napjainkban sincs másképpen. Az isteni törvények, melyeket az élet Tórájának neveznek, valamint a zsidók életét és mindennapjait meghatározó parancsolatok segítségével és függetlenül a múltban történektől, egy zsidó képes összekapcsolódni Teremtőjével, a Világ Urával, és ezzel felszabadítani magát „természetes” korlátai alól. Így érheti el a valódi boldogságot, fizikailag és szellemileg egyaránt.

„Ismerd meg Őt minden utadon” – a zsidók kötelessége, hogy tudatosan töltsék meg szentséggel mindennapi életük és tevékenységeik összes aspektusát. Mindeközben a vallásos zsidó gyakran szembesül a fent említett kihívásokkal és próbatételekkel. Éppen ezért kaptuk a következő parancsolatot: „Emlékezz szabadulásodra Egyiptomból életed minden napján”. Az egyiptomi kivonulásra emlékezve és azt átélve korlátlan erőt meríthetünk a mindennapokban megvalósítandó, valódi és értékes zsidó élethez, ahogyan azt áldott emlékü apósom is kihangsúlyozta: Peszách ünnepe nem csak a zsidók minden napját, hanem minden percét beragyogja.

Kóser és boldog Peszáchot kívánva,

M. Schneerson

Babilon után – milyen nyelvet beszéltek a világ zsidói?

A héber nyelv szentségét és elsőségét senki sem kérdőjelezi meg a zsidó világban, hiszen ez a világ teremtésének eszköze és e nyelven szólt az Örökkévaló Mózeshez és a prófétákhoz, ám Izrael hosszú történelme során számos egyéb nyelv is meghonosodott az elszórtan élő zsidó közösségek közt. NAFTALI DEUTSCH ÍRÁSA

MITŐL ZSIDÓ EGY NYELV?

Először is érdemes meghatározni, hogy mit értünk a „zsidó nyelv” kifejezés alatt. Csupán azért, mert egy bizonyos zsidó közösség elkezdte a lakóhelyén elterjedt nyelvet használni, még nem mondhatjuk, hogy az saját, zsidó nyelvvé vált volna. Fontos kritérium, hogy az adott nyelvet, nyelvjárást vagy dialektust kizárólag a zsidó közösség használja, s ez legyen az egyik olyan jellegzetesség, mely megkülönbözteti őket a külvilágtól. A száműzetés országában vándorló zsidók természetesen megőrizték a héber nyelvet – igaz, csak mint az ima, a tanulás és a közösségi élet dokumentálásának eszközét. A körülöttük élő népekkel való érintkezés érdekében elsajátították azok nyelvét is, és ezt a közösségen belüli kommunikáció során sajátosan ötvözték a héberrel és más, vándorlásuk korábbi szakaszaiban használt nyelvekkel. Az évezredek át tartó migráció során az egyes közösségek újabb és újabb földrajzi területekre jutottak el, újabb és újabb kultúrákkal kerültek kapcsolatba, így az általuk használt

nyelv is folyamatosan változott és gazdagodott, ahogy a nem zsidó társadalom is átvett számos kifejezést a különböző zsidó nyelvekből. A saját, a külvilág számára kevésbé vagy egyáltalán nem érthető nyelv a zsidó közösségek identitásának és belső kohéziójának egyik legfontosabb eleme volt. Ez az emancipáció korában kezdett megkopni, esetleg eltűnni. Napjainkban az újjászülött, modern héber nyelv az, mely számos Izraelbe vándorolt közösségben háttérbe szorította, vagy teljesen átvette a különböző zsidó nyelvek szerepét.

JIDDIS – NAPJAINK LEGNAGYOBB ZSIDÓ NYELVE

Manapság a legfontosabb zsidó nyelv a jiddis, hiszen ez az egyetlen, mely még jelentős számú anyanyelvi használóval bír, és csak erről lehet teljes bizonyossággal kijelenteni, hogy biztosított a hosszú távú továbbélése. A jiddis a IX. században, a Németország nyugati és Franciaország északi részén élő zsidó közösségekben fejlődött ki, alapját a helyi német nyelvjárás adta, mely számos

héber, arámi, latin és a későbbiekben szláv szóval bővült. Lejegyzéséhez a héber betűket használják. Az első írott jiddis nyelvemléket az 1272-es wormszi máchzorban találjuk:

„גוט טק אים ב'טאָג ש' יוד ד'יש מ'חזור אין בית ה'פנסת ט'ר'אָא,
– „Jó napja legyen annak, aki ezt az imakönyvet a zsinagógába viszi.”

Az évszázadok során kialakult változatok közül a legfontosabb a nyugati és a keleti jiddis. Előbbire a német, utóbbira a szláv nyelvek voltak leginkább hatással a szókészlet, a nyelvtan és a kiejtés tekintetében egyaránt. Ezért egyes nyelvészek szerint a keleti jiddist inkább a szláv nyelvcsaládba kell sorolni, és nem a germán nyelvek közé. A haszkálá, a zsidó felvilágosodás eszméje, illetve az asszimiláció lehetősége elsősorban a nyugat-európai zsidóságot érintette, és a jiddis és a német nyelv hasonlósága miatt a nyugati jiddis már a XVIII. században hanyatlásnak indult, és mára szinte teljesen eltűnt. A keleti jiddis azonban – elsősorban a kelet-európai hászid mozgalomnak köszönhetően – továbbra is széles körben ismert és beszélt, leginkább Izraelben és az Egyesült Államokban,

Jiddis nyelvű sorozási plakát az I. világháború idejéből, Kanadából

továbbá Nyugat-Európa, Dél-Amerika és Ausztrália kisebb háredi közösségeiben. A holokauszt előtt gazdag világi jiddis kultúra létezett számos kelet-európai országban: folyóiratok, könyvek, színházak sokasága állt a jiddisül beszélő közönség rendelkezésére. Ez a háború óta csak rendkívül korlátozott formában él tovább.

A XX. század elején még 11-13 millió jiddisül beszélő zsidó élt, ám ma már csupán 1-2 millió fő közé teszik a számukat. Ennek oka, hogy a holokauszt áldozatainak 80%-a (mintegy 5 millió ember) tartozott a jiddisül beszélők közé, továbbá Izraelben még a háredi közösségek jelentős része is áttért a modern héberre, Kelet-Európában pedig a kommunista rendszer és a széles körű asszimiláció csökkentette radikálisan a jiddisül beszélők számát. Ezzel együtt a jiddis továbbra is virágzik a háredi közösségek egy részénél, bár Izraelben a modern héber, az Egyesült Államokban pedig az angol erős hatása letagadhatatlan, s emiatt a kölcsönös érthetőség sem zavartalan e két területen élő beszélők között. Az izraeli háredi közösségekben inkább a férfiak őrzik a jiddist, mert a fiúk oktatása szinte kizárólag a vallásos tanulmányokra koncentrál, ahol jiddisül magyarázzák a héber és arámi

nyelvű tananyagot. A lányok, akik szélesebb világi ismereteket szereznek az iskolában, inkább a modern hébert preferálják.

A jiddishez azok a közösségek ragaszkodnak a legjobban, akik a leginkább szemben állnak a cionista ideológiával. (Ugyanakkor a vallásos-cionista irányzat tagjai szándékosan szakítottak a jiddissel és – különösen az államalapítás utáni időben – rossz szemmel néztek arra, aki nem a modern hébert beszélt.) Más háredi csoportoknál az ivrit fontos pozíciót vívott ki magának, s gyakran a jiddissel keverve beszélnek. Olyan is előfordul, hogy a hétköznapi kommunikációban a héberé a főszerep, ám szombatonként és ünnepnapokon az asztal körül kizárólag jiddisül folyik a társalgás. Az ivrit előretörését segíti, hogy a jiddis

A Harry Potter jiddis-nyelvű kiadásának borítója

nyelvű irodalom elsősorban a gyerekkönyvekre korlátozódik, mert a vallásos irodalom nyelve hagyományosan a héber. Itt kivételként említhetjük a Lubavicsi Rebbét, aki beszédeinek jelentős részét jiddisül publikálta. A nyelv erejét és relevanciáját jelzi, hogy a Google fordítóprogramja is tartalmazza és a Wikipedia is elérhető jiddisül.

Tekintsünk át néhány olyan nyelvjárást, melyek rendelkeznek

még kevés számú, elsősorban idős beszélővel, ám történelmi és politikai okok miatt a jövőben feltehetően már csak egyetemi tanszékeken, hagyományörző csoportokban és múzeumokban élnek majd tovább.

LADINO

Az eredetileg az Ibériai-félszigeten használt, latin nyelvcsaládba tarto-

A Kaméliás hölgy ladino nyelvű kiadása

zó, a spanyol és portugál nyelvből kialakult ladino a zsidók 1492-es kiűzetésével terjedt el az Ottomán-birodalomban, a Balkánon, Észak-Afrikában és más olyan országokban, ahol nagyobb számú, Spanyolországból és Portugáliából elűzött zsidó telepedett le, pl. Hollandiában. Az évszázadok során a héberrel keveredett középkori spanyol arab, török és egyéb elemekkel gazdagodott, a befogadó társadalom nyelvhasználatától függően. Rási vagy hagyományos héber betűkkel írják, és latinbetűs változata is ismeretes. Valaha irodalmi alkotásokat, költeményeket és értekezéseket írtak e nyelven, ám mára egyre kevesebben beszélnek, kizárólag kis száfrádi közösségekben. A judeo-spanyol egyik változata a nyugati ladino, vagy **haketia**, melynek nem volt irodalma, csupán a nyelv egy dialektusaként tekintenek rá.

JUDEO-ARAB

Az arab világ számos pontján fel-lelhető zsidó közösségek is átvették a befogadó kultúra nyelvét, természetesen héber, illetve arámi kifejezésekkel bővítve azokat. Mivel a földrajzi kiterjedés következtében sokféle arab dialektus létezik, a judeo-arab is követi ezeket a nyelvjárásbeli különbségeket. Számos középkori zsidó gondolkodó használta e nyelvet műveinek megírásakor, illetve levelezései bonyolít-

Judeo-arab írás a kairói genizából

tására. A használt írásjegyek sok esetben vallási hovatartozást fejeznek ki, így a judeo-arabot héber betűkkel írják, deklarálva a nyelvet használó zsidóságot. Maimonidész számos műve, vagy Jehuda HáLévi Kuzárija is ezen a nyelven íródott eredetileg, csak utóbb fordították le őket héberre, hogy az egész zsidó világ számára érthetővé váljanak. A kairói Ben Ezra zsinagóga XIX. század végén felfedezett genizájában (szent, istennevet, bibliai idézetet stb. tartalmazó, sérült, vagy már nem kívánt iratok tárolására használt doboz vagy szoba) több százezer irat gyűlt össze az évszázadok során, közülük nagyon sok judeo-arab nyelven íródott. Bár egykor széles körben használt, nagy szókinccsel rendelkező nyelv volt, a judeo-arab mára szinte teljesen kihalt, csak elszigetelt közösségek beszélnek.

JUDEO-MALAJALAM

Mára csupán néhány tucat beszélővel rendelkezik az (indiai) kocsini zsidók nyelve. Mivel gyakorlatilag teljes egészében megegyezik származási helyének nyelvjárásával, sok nyelvész úgy gondolja, hogy nem nyelvről, csupán dialektusról beszélhetünk, mely vallási kötődésű kifejezések képében tartalmaz héber elemeket is. Érdekessége, hogy nem héber betűkkel írták, hanem az eredeti indiai írásjelekkel.

FÁRSZI/JUDEO-PERZSA

Iránban beszélt, indoeurópai nyelvcsaládhoz tartozó nyelvek összessége. Nagyszámú beszélője volt, és ennek megfelelően zsidó irodalmat is írtak e nyelven, melynek számos helyi változata ismeretes. A perzsa nyelvek már az egészen korai idők-

Illusztrált oldal a judeo-perzsa eposz, a Fat nama (Hódítás könyve) című műből.

ben is hatottak a héberre, klasszikus példája e kölcsönhatásnak a perzsa eredetű héber párdesz szó, mely ligetet jelent, és mely egyik lehetséges gyökere az Édenkertet jelentő, a latinból átvett Paradicsom szónak.

EGY ÚJ NYELV SZÜLETÉSE

Végül érdemes megemlíteni egy viszonylag új jelenséget, az ún. **jesivis nyelvet**, mely valamelyest hasonlít a jiddis korai formájára. A jesivis kutatása még nem tekint vissza nagy múltra, és a nyelvészek véleménye megoszlik arról, hogy pusztán egy

szubkultúra által használt dialektusról vagy egy születő, új zsidó nyelvről van-e szó. Az Egyesült Államokban élő, elsősorban a litván eredetű ortodoxia körében terjedt el egy angolra építkező, de számos héber és jiddis elemet tartalmazó nyelvjárás, melyet a hagyományos zsidó oktatási intézmény, a jesiva után jesivisnek neveznek. Beszélői az angol nyelvtant használják és ahhoz igazítva illesztik beszédükbe a héber és jiddis szavakat. Angol betűkészlettel írják, s a héber szavak askenáz – a modern hébertől eltérő – alakját alkalmazzák, azok angol fonetikájában. A jesivis nem rendelkezik szabályokkal, beszélői kedvükre emelik be az angolba a héber és jiddis kifejezéseket, „zsidó nyelv” voltát azonban erősíti az a tény, hogy a külvilág – s e ebbe a nem-ortodox, illetve a nem-askenáz zsidó közösség is beletartozik – számára egyáltalán nem, vagy csak korlátozottan érthető. Íme egy példa: „I will *daven* for him at *lichtbentshn*. *Beezras Hashem* he'll be *zoyche* for a *refuoh shley-moh*.” – magyarul: „Imádkozni fogok érte a [péntek esti] gyertyagyújtásnál. Isten segítségével kiérdemli a teljes gyógyulást”.

Elképzelhető tehát, hogy hamarosan egy újabb nyelvet fogadhatunk a zsidó nyelvek családjába, melynek fejlődését figyelve jobban megérthetjük a nagy elődök kialakulását és formálódását is.

Mindent összevetve azt láthatjuk, hogy az asszimiláció, a holokauszt, a kommunista diktatúra, Izrael Állam megalapítása, illetve a közel-keleti politikai helyzet miatt a zsidó nyelvek palettája jelentősen beszűkült az elmúlt évszázadban. Az ortodox közösségek egy részében a jiddis továbbra is jelentős táborral bír, és így nem kétséges, hogy még sokáig velünk marad. Ezzel szemben a fent említett, a keleti zsidó közösségekhez köthető nyelvekkel kapcsolatban nincs okunk az optimizmusra. Mindenképpen felemelő érzés azonban, hogy a héber, a szent nyelv, csodával határos módon feltámadt és mára ismét zsidók millióinak anyanyelve Izraelben és fontos pozíciót vívott ki magának a diaszpóra országaiban is.

רח' אליעזר בן יהודה
ش. بن يهودا
BEN-YEHUDA ST.

EGY NYELVI SIKERSZTORI: a bibliai hébertől a modern ivritig

Ben Jehuda utca

Bölcseink azt mondják, hogy a héber nem csupán egy nyelv, hanem az emberiség eredeti nyelve, mely minden egyes dolognak a lényegét fejezi ki. Legszentebb könyvünk, a Tóra magyarázatának egyik kiindulópontja éppen az, hogy a szövegben semmi sem szerepel véletlenül, és a kifejezések megválasztása, sorrendisége, azok minden egyes betűje és változata is jelentést hordoz. De hogyan lett a „szent nyelvből” egy modern ország modern kifejezőeszköze? CHANA DEUTSCH ÍRÁSA

A TEREMTÉS NYELVE

Amikor Isten megteremtette az első embert, elé vezette az állatokat, ő rájuk nézett, és nevet adott mind-egyiknek:

„És adott az ember neveket minden baromznak, az ég madarának és a mező minden vadjának...” (1Mózes 2:20.)

A hagyomány azt mondja, hogy ezek a nevek mind héberül hangzotak el. Az emberiség a bibliai történet szerint egészen Bábel tornyának történetéig egy nyelven beszélt, attól fogva viszont – szétszórva a föld színén – hetven különféle nyelv létezett:

„És volt az egész föld egy nyelvű és egyforma beszédű... És mondták: Nosza! építsünk magunknak várost és tornyot, csúcsa az eget érje, hogy sze-

rezzünk magunknak nevet, hogy el ne széledjünk az egész föld színén. És leszállott az Örökkévaló, hogy megnézzé a várost és a tornyot, melyet építettek az ember fiai. És mondta az Örökkévaló: Íme, egy nép és egy nyelve van mindnyájuknak s ez az, amit ők tenni kezdtek és most nem lesz megvonható tőlük semmi, amit tenni szándékoznak. Nosza! szálljunk le és zavarjuk össze legott a nyelvüket, hogy ne értse meg egyik a másik nyelvét. És elszórta őket onnan az Örökkévaló az egész föld színére...” (1Mózes 11:1-8.)

A HÉBER VISSZAHÚZÓDÁSA ÉS FELTÁMADÁSA

A Tóra nem nevezi néven a saját nyelvét, a családot azonban, melyből a zsidó nép lett végül, Ávrámától fogva ivrinek hívja, ebből levezetve hívják a hébert ivritnek. Ez volt a zsidók nyelve évszázado-

kon, sőt évezredekken át, egészen a babilóniai fogságig (a polgári időszámítás kezdete előtti VI. sz.). Ettől fogva beszélt nyelvként egyre inkább a héberrel közeli rokonságban álló arámit használták, míg a héber az imádkozás, az istenszolgálat nyelve maradt. Úgy tűnik, hogy a polgári időszámítás szerinti 135-ben lezajlott Bar Kochba felkelésig valamilyen mértékben a hébert is használták, azonban ekkorra a zsidók jelentős része már nem élt Izraelben. A héber innentől kezdve egészen bizonyosan csak a liturgia nyelveként élt tovább a XIX. század végéig. Rituális nyelv volt csupán, jiddisül „*losn kojdes*”, a szent nyelv, az imádkozás, a tanulás, a tóraolvasás nyelve. Kommunikációra csak akkor használták, ha semmilyen más közös nyelvet nem találtak, például amikor egy kelet-európai bölcse egy

észak-afrikai rabbival kezdett levelezésbe. A XIX. század végén azonban a nyelvek történetében példa nélkül álló folyamat ment végbe: a héber nyelv, amely a bibliai időkől kezdve egészen addig pusztán írott nyelveként élt túl, néhány évtized leforgása alatt újra élő, beszélt nyelvvé vált, a független, szabad zsidó állam nyelvévé.

A NYELVÚJÍTÓ HASZID

Eliezer Ben Jehuda, a héber nyelv újjáélesztője és megújítója 1858. január 7-én született Eliezer Perelman néven Litvániában, lubavicsi hászid családban. Először jesivában tanult, később nem-zsidó iskolában folytat-

Eliezer Ben Jehuda

ta a tanulmányait, ám a héber nyelvű irodalom, illetve a zsidó haza iránti érdeklődése ekkor sem csökkent. A függetlenedő nemzetállamok és nacionalista mozgalmak korában neki, mint annyi más idealista (és sokszor nem vallásos) zsidónak meggyőződése volt, hogy a zsidó nép számára újra létre kell hozni annak saját, független államát. Az államnak természetesen saját irodalomra, zenére, színházi kultúrára és nem mellesleg saját nyelvre van szüksége. Ben Jehuda hitt abban, hogy „nyelvében él a nemzet”, és számára a zsidó nacionalizmus egyet jelentett a zsidó nép több ezer éves nyelvének újjáélesztésével, és a héber nyelv eszméjének

AZ ELSŐ GYEREK, AKINEK A MODERN HÉBER VOLT AZ ANYANYELVE

„A nép tagjainak nemzeti egysége nem jöhet létre, ha nem beszélnek ugyanazt a nyelvet... csak a héber nyelv által élhet Izrael népe a saját földjén...” – írta Ben Jehuda 1882-ben. Ennek érdekében Ben Jehuda hajlandó volt hatalmas árat fizetni: fiát, Ben-Ciont a többi környébeli gyerektől elzárva nevelte, mivel azt akarta, hogy a héberen kívül semmilyen más nyelvet ne halljon. A később Itámár Ben-Ávi néven ismertté vált Ben-Cion Ben Jehuda volt az első héber anyanyelvű gyermek az újkorban. A nyelv feltámasztására tett kísérletnek nemcsak alanya volt, hanem tevékeny részese is. Erről szól az alábbi anekdota:

Ben-Cion néhány éves volt, amikor, éppen Hanuka előestéjén, gyereket látott az ablakból. Pörgettyűvel játszottak. Ő is nagyon szeretett volna csatlakozni hozzájuk, de szülei, akik féltve őrizték őt attól, hogy a héberen kívül bármi más nyelvet halljon, természetesen nem engedték. Gyertyát gyújtottak, és maguk ültek le a gyermekkel játszani, majd pörgettyűt készítettek. A kisfiú megkérdezte, mi a neve ennek az egyszerű kis játéknak. Szülei tanácstalanul néztek össze. A jiddisül *dreidel* vagy *trenderli* néven ismert hanukai játéknak nem volt héber neve. A gyermek esze azonban gyorsan járt, és már mondta is: *szevivon*, vagyis egy olyan dolog, amely pörög (héberül *misztovev*). Így járult hozzá a nyelv gazdagításához az első héber anyanyelvű gyerek.

szentelte életét. Feleségével, Deborah Jonasszal Jeruzsálembé költözött, ahol létrehozták az első olyan háztartást, amelyben kizárólag héberül beszéltek. A német Perelman helyett felvette a héber Ben Jehuda nevet, és felnevelte a modern kor első héber anyanyelvű gyermekét is, Ben-Cion Ben Jehudát, aki maga is számos héber szót alkotott, illetve inspirált. Az asszony nem sokkal később meghalt, ahogy azt követően az ötből három gyermekük is. A férfi elhunyt felesége hűgát vette feleségül, aki nevét Pauláról Hemdára változtatta, és további hat gyermeke született.

NYELVI KÍSÉRLET ÉLESBEN

Ben Jehudát és társait inspirálta, hogy a héber nyelv alapvetően alkalmas volt a kommunikációra, csupán meg kellett kissé újítani ahhoz, hogy nagy tömegek számára is használható legyen. Jeruzsálemben először a szigorúan vallásos zsidókat próbálta meggyőzni a héber nyelv felélesztésének időszerűségéről és a zsidó nemzeti mozgalom fontosságáról, ám kudarcot vallott. Ben Jehudát *cherem* alá helyezték, vagyis kiátkozták az ortodox közösségből.

Ez azonban nem hátráltatta őt, és lassan-lassan sikerült olyan családokat maga köré gyűjtenie, akik nem voltak vallásosak, viszont mélyen hittek a zsidó haza feltámasztásának fontosságában, és ezért a héber nyelv ügyét is a szívükön viselték. A nyelvet egyébként a kis Ben-Cionon tesztelte (a név annyit tesz: Cion,

Eliezer Ben Jehuda a héber nyelv megújítóival, 1912, Jeruzsálem

vagyis Izrael fia). Elmélete alapján, ha egy gyereket fel lehet nevelni úgy, hogy kizárólag héberül beszélnek vele, akkor egy egész nemzetnek is képesnek kell lennie arra, hogy megtanulja a nyelvet.

Az újjáélesztési projekt másik fontos eleme volt az iskolai oktatás. A terve az volt, hogy bevezetik a hébert mint az iskolai oktatás és

Eliezer és Hemda Ben Jehuda

tanulás nyelvét. Így lassan felépülhet egy teljes nyelvtani rendszer és kialakulhat a már meglévő mellett az új, modern, a mindennapi életben használható szókészlet, mely alkalmassá teszi a hébert arra, hogy nemzeti nyelvként funkcionáljon: egyaránt alkalmas legyen politikai eszmecserék lefolytatására, hivatali ügyintézésre, meghitt beszélgetésekre és gyermeknevelésre. E célok megvalósítására megnyerte olyan tanárok támogatását, akik maguk is hittek a cionista eszmében, és egyetértettek a nyelv létrehozásának fontosságával. A héber mint közös nyelv bevezetése ráadásul praktikus megoldást kínált arra a problémára, hogy a különböző országokból Palesztinába érkezett családok gyermekei más-más nyelveket beszéltek, ami igencsak megnehezítette az iskolai oktatást.

Ben Jehuda Palesztinába érkezésének pillanatától fogva gyűjtötte az anyagot egy modern héber szótár megalkotásához, szavakat gyártott és szócikket írt, gyakran napi 18 órában. Ebben, valamint az újságkiadásban is nagy segítségére volt felesége, Hemda. Héber

nyelvű újságokban publikálta az új szavakat, elsősorban az általa alapított, HáCvi nevű lapban. 1910-ben kezdte meg szótárának kiadását, de a teljes sorozat megjelenésére csak 1922-ben bekövetkezett halála után került sor.

A MUNKA FOLYTATÁSA

Ben Jehuda lelkesedése, eltökéltsége és elkötelezettsége másokat is inspirált, és a héber nyelv nagyon gyorsan elterjedt. A fentiekben túl megalapította a Nyelvi Intézetet, melyből később a mai napig működő Héber Nyelv Akadémiája lett. Ez az intézmény átvette azokat a nyelvi szabályokat, melyeket Ben Jehuda állított fel, és magára vállalta munkájának folytatását. A Jeruzsálemi Héber Egyetemen működő Akadémia feladatai közé tartozik, hogy engedélyezze az újabb és újabb héber szavakat, lépést tartva a kortárs társadalom fejlődésével és igényeivel. Ahogy más nyelvújító mozgalmak élharcosai, úgy a héber nyelv őrei is igyekeznek minél több új kifejezés héber megfelelőjét

megtalálni. Ehhez azonban mindig a Ben Jehuda alkotta szabályokhoz nyúlnak vissza.

Eliezer Ben Jehuda nem láthatta meg az általa annyira vágyott zsidó állam megalakulását. Azt még megérte, hogy 1922-ben a palesztinai brit mandátum illetékesei a zsidók hivatalos nyelvét nyilvánították a hébert a mandátum területén, olyan sokan beszéltek már addigra a nyelvet, ám a hosszú ideje tuberkulózisban szenvedő férfi nem sokkal később elhunyt. Élete álma két és fél évtizeddel később valósult meg: 1948-ban újjászületett a zsidó állam, ahol a zsidók a saját országukban a saját, élő nyelvükön beszélnek a mai napig. Ben Jehuda történelmi jelentőségű erőfeszítései meghozták a gyümölcsüket. A héber feltámasztása és elterjesztése az emberi történelem nyelv-feltámasztási kísérletei között a legnagyobb sikernek könyvelhető el. Tisztelegésképpen születésének héber dátumát, tévét hó 11-ét (ebben az évben január 8.) a héber nyelv napjává nevezték ki.

A HÉBER NYELVÚJÍTÁS SZAVAI

A Héber Nyelv Akadémiája a mai napig az Eliezer Ben Jehuda által felállított, igen szigorú elvek és kritériumok alapján fogad el új szavakat. Izraelben törvényben fektették le, hogy a televízióban, rádióban csak héber szavakat használhatnak, így ha például internetes forrást idéznek, akkor a világhálóra, a „mirsetet”-re hivatkoznak, semmiképpen nem a mindennapos beszédben inkább elterjedt internetre. Ha pedig üzenet érkezik a bemozdó telefonjára, akkor SMS helyett kizárólag „mizron”-t olvashat fel, mely a „meszer”, azaz üzenet szóból ered.

Nézzünk néhány további példát, melyek egy része megmaradt a nyelvben, mások viszont csak a héber nyelv napján futó kampányokban bukkannak fel tejes dobozok oldalán vagy autóbusz megállóknál. Ha például bemegyünk egy játékboltba, és 500 darabos „tácref”-et kérünk, az eladó biztosan furcsán fog ránk nézni, pedig így hívják héberül a kirakót, amit a népnyelv csak puzzle néven emleget, a papírboltban pedig, ha „mechikon”-t keresünk, valószínűleg nehezebben fogunk ráakadni, mint a hagyományos tipex név alatt. A képregényt sem hívja senki „álilon”-nak, mindenki az angol eredetű komikszot keresi az újságárusnál. Még a legnépszerűbb izraeli eledel, a humusz sem valódi héber szó, hiszen az arabból vették át. A csicszeriborsókrém hivatalos neve „chimcá”, ám erről a legtöbb izraeli még csak nem is hallott. Ehhez hasonlóan, feltehetően még a gluténérzékenyek többsége sem tudja, hogy valójában a „divkán”-t tartalmazó élelmiszereket kell kerülnie, melynek héber neve a „devek”, azaz ragasztó szóból ered.

Beszélsz-e zsidóul?

JIDDIS A MAGYARBAN

Amikor befejezve közel tíz éves, amerikai jesivákban töltött tanulmányi évemet visszatértem Budapestre, az akkor még működő Dessewffy utcai imaházba jártam „dávenolni”. Egy hétköznap reggeli ima után, amikor „leszereltük” a tfilint (imaszíj), egy Munkácsról származó bácsi, sajnos már nincs közöttünk, azt kérdezte tőlem, „na és, fiacskám, beszélsz zsidóul?”

MEGYERI ANDRÁS JONATÁN ÍRÁSA

Teljesen meg voltam róla győződve, hogy ez a sokat megélt, zsidóságához mélyen és büszkén ragaszkodó, már akkor is vagy nyolcvanéves bácsi arról érdeklődik, hogy vajon ivritül sikerült-e megtanulnom a jesiva-évek alatt. Amikor azt válaszoltam, hogy az siurok (órák) jelentős része jiddisül, a tanulás azonban angolul ment, megnyugodott. „Áz di kenszt ja” – mondta, és megveregette a vállam.

A NYELV, MELLYEL ISTEN A VILÁGOT TEREMTETTE

Mert persze míg a héber az ősi zsidó nyelv, a nyelv, mellyel Isten a világot teremtette, a Tóra és a Biblia, illetve a Misna nyelve, talán nem túlzás azt állítani, hogy, legalábbis az európai zsidók számára, a „legzsidósabb” nyelv mégis a jiddis.

Ez a 9. században Európa közepén, a németet jellemzően héber, arameus és mindenféle szláv nyelvekkel kiegészítő askenázi zsidók által „kifejlesztett” nyelv évszázadokra vált az askenázi zsidók kommunikációjának eszközévé és, bár a régmúlt fénye kissé elhalványult, mind a mai napig él, virágzik és képes megújulni.

Más, eredetileg nem zsidó nyelvre épülő, „zsidósított” nyelvhez, mint például a talmudi arameushoz hasonlóan a jiddist is fonetikusán, héber betűkkel írják és alapvetően két nagy ága van, a keleti, mely magába foglalja az ukrán, román, lengyel, galíciai és kelet-magyarországi régiókat és a nyugati, mely lényegesen kevésbé volt elterjedt, és olyan területeken beszélték, mint a mai Németország, Svájc, illetve Hollandia és Belgium.

FORRÁS: ROMAN VISNIAC,
A VANISHED WORLD, 98. OLD.

Munkács, 1936

A KÖNYVNYOMTATÁS KORA

Becslések szerint a holokauszt pusztítása előtt a világ 17 milliós zsidóságából cca. 11-13 millió zsidó beszélt jiddisül, mára többnyire az ultraortodox világban él tovább a nyelv, ott azonban ismét reneszánszát éli.

A könyvnyomtatás elterjedésével az írott jiddis is nagy népszerűsége tett szert. Nők például, akik az imádkozásban, illetve a rabbinikus tudományokhoz használt héber nyelvben nemigen voltak járatosak, leggyakrabban jiddisül írtak és olvastak. A kifejezetten hölgyek számára készült jiddis nyelvű imakönyvek és az olyan rabbinikus munkák, mint a Tóra hetiszakaszainak eseményeit ismertető, a 16. században született, később magyar nyelvre is lefordított Céina uReina című munka sokat segítettek abban, hogy a lányok és asszonyok ne csak a zsidó vallás gyakorlati, de annak spirituális részéből is kivegyék részüket.

A nyugati felvilágosodás azonban a jiddisre a német nyelv eltorzított változataként tekintett, és a szekularizálódó zsidóság gyorsan igyekezett az ősi, provinciálisnak tekintett nyelvet a modern és magasztos németre vagy más, a többségi társadalom által használt nyelvre lecserélni.

Kelet-Európában, főként Oroszországban azonban, főként a 20. század elején, gyökeresen más irányt vett. A valástól a szocializmus és kommunizmus irányába igyekvő tömegek a zsidóságot

kulturális oldalról igyekeztek megtartani, így virágzásnak indult a szekuláris jiddis irodalom, színház és filmművészet és olyan írók, mint Sólem Jankev Abramovics (aki Mendele Mocher Szfárim írói álnéven publikált) vagy Sólem Rabinovics (Sólem Áleichem álnéven) tettek szert világhírnévre. A jiddis nyelv azután a „Goldene Medinébe” (aranyország, azaz Amerika) menekülő zsidóság kincse maradt évtizedeken keresztül, és Isaac Batsevit Singer, Israel Joshua Singer és számos más író által maradt rendkívül népszerű. Előbbi, I. B. Singer, munkásságáért irodalmi Nobel-díjat is kapott.

Számos jiddis nyelvű újság ma is működik, főként az Egyesült Államokban, Izraelben, Angliában, Svájcban és Belgiumban, olvasótáboruk leginkább az ultraortodox közösség tagjaiból kerül ki, azonban Birobidzanban, ebben a Sztálin által álmodott, kelet-oroszországi zsidó autonóm területen ma is ellát közigazgatási feladatokat.

A zsidók sok évszázados békés és sokszor békétlen együttélése a többségi társadalmakkal a különböző európai kultúrákban azonban nem maradt nyomtalanul, és jiddis kifejezések szinte minden európai nyelvben, így a magyarban is meghonosodtak. És nem csak meghonosodtak, de ezek nélkül a, sokszor a jiddis közvetítésével beépült héber eredetű szavak nélkül elképzelhetetlen lenne a magyar nyelv is.

BEÉPÜLÉS A MAGYAR NYELVBÉ...

Ki ne használná a barát helyett a **haver**, a szerencse helyett a **mázli**, a fiatalember helyett a **srác**, az áru helyett a **szajré** kifejezéseket.

A mindennapi magyar nyelvbe szervesen beépült jiddis szavak sora azonban jóval hosszabb ennél. Az olyan kifejezések, mint az **éca** (ötlet), **behemót** (hatalmas), **jatt** (borravaló), **jampec** (kirívóan viselkedő), **sáp** (részesedés), **stika** (csend), **sóher** (fukar), **kóser** (helyes), **tréfli** (helytelen), **tarhál** (kéreget) és a **balhé** (vita) olyannyira mindennapjaink szókincsének részét képezik, hogy legtöbbször azt sem tudja, ezek a szavak bizony mind-mind jiddis eredetűek.

Ki ne **héderelt** (lakott) volna a **haverjánál** (barátjánál) néha vagy **majrézna** (félne) a szüleitől, tanítaná **móresre**

a gyermekét, ha az **lébecol** (könnyelműsködik) vagy egy **rahedli** (sok) **tré** (ócska) osztályzatot hoz haza? Ki ne **lejmol** (kért) volna annak idején szüleitől egy kis pénzt, hogy aztán abból **pacekra** (rendesen) megebédeljen? Ki ne kapott volna **kajakra** (erővel) egy **maflást** valamilyen **melák** (óriás), **behemóttól** (hatalmastól) pofont, amiért **áz-esz** (szemtelen) **pónemja** (arca) van és kinek ne lenne **herótja** (elege) attól, ha **elpaterolják** (mellőzik) a **melóból** (munka) vagy ha nem kap **jattot** (hálapénzt), esetleg **bemószero**lják (feljelentik)?

Ungvár, 1937

Mindannyian **cefetül** (rosszul) érezzük magunkat, ha valami **gajra megy** (elromlik) vagy ha nagy a **córesz** (baj), hiszen sokszor a problémákat nem lehet egy varázsütéssel elmulasztani, mondván abrakadabra. Szeretünk **nasolni** (édességet enni), szeretjük a **smukot** (ékszer) és gyakran **smúzolunk** (beszélgetünk) órákon át a **mispóhéval** (családdal). Ugyanakkor nem szeretünk **sleppelni** (pakolni) és ki nem állhatjuk a **smuccot** (piszkot).

...ÉS AZ ANGOLBAN

Persze nem csak a magyar nyelv vett fel számos jiddis kifejezést, a modern angol is előszeretettel használja az olyan szavakat, mint a **schlepp**, **shmooze**, **tachlis** vagy **tuches** és jiddisből erednek azok a gyakran használt, ma már az angol nyelv szerves részét képező szavak, mint a **shmutz**, **tchachke**, **nosh**, **meshugah** és az **oy-vey** is.

FORRÁS: ROMAN VISNIAC,
A VANISHED WORLD, 137. OLD.

A ZSIDÓ ÉS A VILÁGI MESSIANIZMUS

Jóllehet, a megváltás gondolata, a messiásvárás nem vészett ki a spirituális gyökereitől eltávolodott zsidók felfogásából sem, egyedül az isteni igazság felismerése vezethet el a világ megjavításához. Írásunk a Köves Slomó rabbival készült interjú alapján készült, melyet a hallgatók a Klubrádió Csak semmi majré című műsorában hallhattak 2020. január 16-án. RÉTI JÁNOS ÍRÁSA

MI SZÜKSÉG VAN A MESSIÁSRA?

A zsidó vallásfilozófiának a messiásvárás a kezdetektől fogva alaptézise. A Teremtés könyvében az Örökkévaló azzal szembesíti Ábrahámot, hogy fiai egy idegen országba lesznek száműzve, és ott bizony szenvedni fognak, de végül elérkezik a megváltásuk ideje. Mint később, a Kivonulás könyvében látjuk, az ígélet be is teljesedett, még-hozzá Mózes által, ám a megváltásuk nem lehetett teljes, ugyanis a szenvedés, illetve a világot elborító rossz nem szűnt meg. Annyit mindenesetre bizonyossággal állíthatunk, hogy a megváltás előképe már a Tóra örök tanulsággal bíró történeteiben is megjelenik.

A későbbi próféták, Ezékiel, Ézsaiás, Jeremiás könyvei valósággal hemzsegnak a messiásra, a megváltásra tett utalásoktól. Olyannyira lényegi pontja a kérdés a zsidó hagyománynak, hogy kétezer évvel ezelőtt a zsidóság és az abból kiinduló kereszténység útjai is éppen e téma eltérő értelmezésének betudhatóan váltak el. Ha nem is az egyetlen, de mindenképpen meghatározó oka volt a szakításnak az a hit-tétel, hogy a messiás már eljött, igaz, az emberiség megváltása – a személyének jelentőségét illető lényegi nézetkülönbségek, azaz amiatt, hogy a neki tulajdonított messiási szerepkört nem fogadta el mindenki axiómaként

– nem lehetett teljes. A gonoszság, a szenvedés továbbra is a világ szövetének szerves alkotóelemei maradtak.

Ám a kérdés vallásokon átívelő jelentősége is arra indít bennünket, vizsgáljuk meg alaposabban, miért tölt be a megváltás meghatározó szerepet (nem csak) a hagyományos gondolkodásban. Másképpen fogalmazva: miként lehetséges, hogy a megváltó személyét illető bizonytalanságok tisztázása mára úgyszólván megkerülhetlenné vált, és mi indokolja e látszólag obskúrus téma univerzális érvényességét?

AZ IGAZSÁGTALANSÁG EGYTEMESSÉGE

Az alaptézis a következő: van egy probléma, ami minden egyes embert érint, és amit ezért senki sem tud megkerülni. Ez pedig a világban tapasztalt igazságtalanság kérdése. Annak az elfogadása, hogy van, illetve lenne egy Igazság, amelynek valóságosságával, vagy inkább lelkiismereti késztetésként megfogalmazódó kényszerítő erejével mindannyian állandóan találkozunk, mindazonáltal mi mégis a világ igazságtalanságával kényszerülünk folyton-folyvást szembeesülni. Az igazság helyett nagyon sokszor az igazságtalanság, az erkölcs helyett pedig az erkölcstelenség győzedelmeskedik. Sokan igazságtalanul szenved-

nek, ráadásul nyitva marad a kérdés, hogy miként lehet magyarázatot találni arra, hogy az igazság ideája eltér a valóságosan tapasztalt állapottól, és tudunk-e tenni azért, hogy az igazság győzedelmeskedjék.

Ehhez persze azt is tisztáznunk kell magunkban, hogy van-e egyáltalán jó, illetve rossz, mi több, létezik-e Abszolút Jó. Természetesen gyakran találkozhatunk olyan, ma rendkívül népszerű világképpel, amely szerint a világban minden nézőpont és diszpozíció kérdése. A vallások szükségképpen Istent posztuláló felfogása azonban definíció szerint képtelen relativista álláspontra helyezkedni: ha van Isten, akkor Ő Abszolút Jó, és minden csak Hozzá mérhetünk. Jómagam éppen ezért adok hangot újra és újra annak a sokat vitatott állításnak, hogy Isten nélkül egyszerűen nem tudunk erkölcsről beszélni. Minden relatívvá, a változó korok által meghatározott aktuális közvélekedés, vagyis az éppen uralkodó korszellem eredőjévé válik. Érdemes észrevenni, hogy a tízparancsolat közül az első három explicit módon magával Istennel foglalkozik. Ezzel a Tóra minden további értéket, és az életünket, választásainkat meghatározó elvárást az Istenbe vetett hittől tesz függővé, anélkül ugyanis nem lehetne abszolút értékekről beszélni.

EL KELL JUTNUNK A KETTŐSSÉGEK MEGHALADÁSÁIG!

Mindazonáltal akár vallástalanul is eljuthatunk addig a megállapításig, hogy hiszünk az Igazságban, hiszen valamennyiünk tapasztalata szerint csaknem minden ember sajátja egyfajta lelkiismereti készletelés, azaz annak a felismerése, hogy léteznek bizonyos alapértékek (ilyen alapérték egyebek mellett a nélkülözök megsegítése, vagy éppen a lojalitás). Ugyanígy azt is kénytelenek vagyunk felismerni, hogy ezek nem mindegyike, és nem mindenkor valósul meg a világunkban. A világ tehát rossz, pontosabban a jó és a rossz keveréke.

A Teremtés könyve szerint kezdetben sötétség volt, majd Isten világosságot teremtett. Nyilvánvaló, hogy a sötétség a gonoszsgot, a tudatlanságot szimbolizálja, míg a világosság a jót. A Teremtés során, amelynek révén Isten önmagán kívül létrehoz valami mást, méghozzá a világot, amúgy is szükségképpen jelenik meg a kettősség. A világunkban a jó és a rossz ekképpen kölcsönösen feltételezik egymást.

Nem meglepő módon a zsidó filozófia is felteszi a kérdést, hogy mit kell tennünk azért, hogy a világ jobb hely legyen. Erre a bölcsseink azt a választ adják, hogy az ember a szenvedésteli létével összefüggésben azt a feladatot kapta, hogy a világot önmaga és a környezete felemelésével, tökéletesítésével javítsa meg. Ennek révén magunk is hozzájárulunk ahhoz, hogy a világban – a Teremtő felismeréséhez közelebb jutva – ne legyen jelen többé a rossz. Mindehhez abból nyerhetünk erőt, ha hiszünk abban, hogy létezik Abszolút Jó. Enélkül „anything goes”, bármilyen elmegy, minden csak megközelítés kérdése.

Fontos hangsúlyozni, hogy a zsidó vallás – szemben az olyan világi természetű megváltásképzésekkel, amilyen a kommunizmus, vagy éppen a zöld gondolat – a végső megváltást mégiscsak Istenre bízta. Azt mondja tehát, hogy tégy meg minden tőled telhetőt, de azért ne gondold, hogy minden a te kezében van! Ugyanis, ha ezt feltételezed, akkor jó eséllyel tűzzel-vassal meg is próbálsz kikényszeríteni az általad üdvösnek gondolt

állapot megvalósulását. Akár emberek millióinak szenvedése, halála árán is. A történelemben láttunk ilyesmire számos, fájdalmas emlékeztető példát.

A RECEPT: HELYREÁLLÍTANI ISTEN SZEREPÉT

A végső megváltás ennek megfelelően a zsidó hagyomány szerint csakis az Isten által kijelölt messiás tevékenységének eredményeként következhet el. A világban rejlő ellentmondást egyedül annak teremtője képes feloldani! Mégis, az, hogy az Örökkévaló mikor oldja fel a feszültségeket, mikor húzza el a függőnyt, és teszi végre nyilvánvalóvá az Igazságát, azon múlik, hogy én milyen mértékben valósítom meg ezt a saját életem során, mennyit teszek azért, hogy a megváltás eljőjön. Maimonidész a Misné Tóra című fő művének utolsó két fejezetében részletesen foglalkozik a megváltás kérdéseivel, és a messiás várását elvi kérdésként definiálja, olyasvalamiként, amiért minden nap tennünk kell. Jogosan merül fel a kérdés, hogy miként tudjuk „aktívan várni” a messiást. Elsőként éppen annak a felismerésével és tudatosításával, hogy a világ tökéletlen, ami a mai, kényelmes életünkben sokszor nehezebben megy, mint évszázadokkal ezelőtt, a nyilvánvaló megpróbáltatások, a csaknem mindenkit sújtó anyagi nehézségek közepette. Csakhogy azt is látnunk kell, hogy az erkölcstelenség semmivel sem kevésbé jellemző ma, mint néhány száz évvel ezelőtt. Következő lépésként pedig – amint már említettem – önmagunk spirituális fejlesztésével. Ugyanakkor egy pillanatig sem szabad elfelejtenünk: a megváltás Isten kezében van!

Az a mély meggyőződés, hogy a világot jobb helyé kell tenni, még a vallásos küldetésétől eltávolodott zsidóságnak is a sajátja maradt, jóllehet amennyiben a Mindenhatót kivesszük a messiásvárásból, és a belső bizonyosság elszakad a misztikus gyökereitől, az igyekezet könnyen totalitárius rendszerekben csúcsosodhat ki. Olyan mozgalmakban, amelyek a világ megjavítása örvén a legborzasztóbb dolgokat képesek véghez vinni. Ezért nem árt figyelmeztetni magunkat: az auten-

tikus messiásvárás személyes küldetés, nem pedig politikai program.

SOSEM A KUDARCÉLMÉNY, HANEM A KITARTÁSUNK A LÉNYEGES!

Maimonidész már említett, 14 kötetes művében, a Misné Tórában felsorolja a tényleges messiás eljövételéhez kapcsolódó valamennyi ismérvet, amelyek mindegyikének (pl. a felkent király visszavezeti a zsidó nép egészét Izraelbe, felépül a Harmadik Szentély, megszűnik a gonoszsg a világon stb.) teljesülnie kell ahhoz, hogy bizton állíthassuk, valóban a megváltó érkezett el közénk. Amíg ezen kritériumok nem teljesülnek, pusztán reménykedhetünk abban, hogy elérkezett a megváltásunk ideje. Ha nem így történik, és a messiásnak gondolt személyt mondjuk meghal – ahogy például a Maimonidész által példaként hozott, saját idejében sokak által messiásként elképzelt és a rómaiak által végül a 2. században megölt Bar Kochbával is történt –, akkor be kell látnunk, nem volt igazunk.

Mindezzel összefüggésben nem meglepő, hogy minden nemzedékben bízunk abban, hogy van egy olyan személy, aki potenciálisan messiás lehet. Hasonlóképpen a lubavicsi mozgalom is nemzedékről nemzedékre azt remélte, hogy éppen az aktuális vezetője a felkent. Csakhogy e vágyakozás sohasem politikai, sokkal inkább teológiai-misztikus természetű volt. A lubavicsi rebbe a vérzivataros 20. század borzalmi után reményt adott a zsidóknak, ami a tradicionális messiásvárással is összekapcsolódott. A rebbe élete vége felé egyre többen lettek a közösségben, akik úgy gondolták, ha a rebbe annyit beszél a messiásról, illetve arról, hogy a megváltás előtti utolsó nemzedékben vagyunk, akkor biztosan maga a rebbe a messiás! A rebbe mindig tiltakozott ez ellen, mindazonáltal kialakult egyfajta messiás-kultusz körülötte, amelynek a mai napig vannak hívei. Ők azonban kisebbséget alkotnak a mozgalmon belül. A lényeg ezzel szemben a meggyőződés szerint az, hogy azzal, hogy a messiási gondolatot újra élettel töltötte meg, a rebbe egyúttal vitalitást és önbizalmat hozott a holokauszt után reményét veszített zsidó közösségbe is.

NE HAZUDJ!

Na jó, egy kicsit lehet...?

A beszéd – tegyük az bármilyen nyelven – könnyen vezethet hazugsághoz. Hazudni pedig csúnya dolog, ezt tanultuk a szüleinktől... Vagy mégsem? Egy olvasói kérdés nyomán a hazugság nyomába eredünk, hogy kiderüljön az igazság: mit mond a Tóra az igazmondásról, az elhallgatásról és a hazugságról? OBERLANDER BÁRUCH RABBI ÍRÁSA

„Mikor elfogadható eltérni az igazságtól, mikor ajánlott és mikor szinte kötelező? Jákob és Ézsau!... engem zavart a hazugság... Hogy van, hogy az Örökkévaló megváltoztatja Sára szavait és mást mond Ábrahámnak? Ez egy példa, hogy szabad a kegyes hazugság?” – többek között ezek a példák szerepeltek az olvasói levélben. Lássuk, mint mond mindezekről a háláchá!

TARTSD TÁVOL MAGAD A HAZUGSÁGTÓL

Azt mondja a Tóra³: „Tartsd magadat távol a hazugság szavától, ártatlant és igazat halálra ne adj, mert Én nem mentem föl a gonosztevőt”. Hogyan kell értelmezni azt, hogy „tartsd magad távol”?

Ha megnézzük ennek a mondatnak a szövegkörnyezetét, akkor kiderül, hogy az előző mondat a bírókra vonatkozik, ebből adódik, hogy van olyan vélemény⁴, miszerint az igazmondás kötelezettsége csak az ítékezésre vonatkozik, akiknek igazságosan kell ítélniük és távol tartaniuk magukat a hazugságtól. Hasonlóképpen az a parancsolat, hogy „Ne hazudjatok egymás ellen!”⁵, olyan hamis esküre vonatkozik, amiből az embernek pénzhaszna lesz⁶.

Emellett arra a hazugságra, amiből az embernek haszna lehet, egy másik utasítás vonatkozik: „Igaz mérleg, igaz súlykövek, igaz éfa, igaz hin legyen nálatok”⁷, vagyis, ha valakinek boltja van, akkor a súlyai, amivel mér, igazságosak legyenek, ne csaljon velük. A Talmud szerint⁸ a mélyebb értelme ennek az, hogy az „igened” legyen igazságos, mivel a **יָהֵן** (*hin*) szót olvashatjuk **יָהֵן** (*hén*)-nek is. Ez is lehet egy utasítás a hazugság ellen.

Mi a helyzet azzal a hazugsággal, amiből semmi haszna nem lesz annak, aki mondja? Az ilyet egy rossz tulajdonságnak fogjuk fel, ahogy van, aki hirtelen haragú vagy rossz szívű, úgy van, aki hazudós. Alapja pedig a következő versek: „szeressétek az igazságot és a békét!”⁹ és „Aki hazugságot beszél, nem állhat szemem előtt”¹⁰.

A legtöbb vélemény szerint¹¹ azonban a hazugság tilalma mindazokra a helyzetekre vonatkozik, amikor haszna származik a nagyotmondónak a hazudozásból, akár anyagi, akár más téren nyer vele valamit azért, hogy másnak okoz vele kárt. Azonban a tét nélküli lódítást ez a vélemény is csak rossz tulajdonságnak tekinti¹².

Az elfogadott vélemény¹³ azonban úgy tartja, hogy a Tóra, amikor arról beszél: „Tartsd magadat távol a hazugság szavától”, azt nem csak a bíróságokra vonatkoztatva mondja, hanem általában a hazugságra. Eszerint a vélemény szerint tehát semmilyen körülmények között nem szabad hazudni.

HOGY LEHET KÖZEL LENNI A HAZUGSÁGHOZ?

Vizsgáljuk meg alaposabban ezt a tilalmat! A Tórában rengeteg tiltás van, ám itt nem egyszerűen az szerepel, hogy ne hazudj, hanem az, hogy „tartsd magadat távol a hazugság szavától”. Más dolgokkal ilyet nem mond a Tóra¹⁴, pl. nyugodtan lehet egy tál tréffi étel mellett álldogálni, nem kell eltávolodnunk tőle, elég, ha csak nem esszük meg.

A Talmud¹⁵ egy nagyon plasztikus példával demonstrálja, mit jelent a hazugság közelében lenni. A példa alapja egy kölcsönadás, amiről nem született írásbeli szerződés. A Tórában¹⁶ szerepel, hogy egy tanú vallomása nem bizonyíték ilyen esetben, két tanúra van szükség. Esetünkben, ha a kölcsönt kapó kijelenti, hogy a kölcsön meg sem történt, akkor a másik félnek tanúkat kell állítania, hogy igazolják őt. De mi történik, ha mindössze egy tanú állítja, hogy a kölcsönadás megtörtént? Ilyenkor legfeljebb arra lehet kötelezni az alperest, hogy tegyen esküt, hogy nem tartozik¹⁷. A felperes azonban – a talmudi példázatunkban – cselhez folyamodik: megkér valakit, hogy üljön oda, ahol a tanúknak kell várakozni. A felperes arra játszik, hogy ha bejön az alperes és meglátja, hogy ketten ülnek a tanúk padján, akkor rögtön megijed és elismeri a tartozást, mielőtt még bárki bármit mondana – mivel azt hiszi, két érvényes

IGAZSÁG

HAZUGSÁG

tanú fog ellene vallani, és ez alapján a bíróság már tud ítéletet hozni. Ebben a helyzetben nem hazudott a felperes, „csak” hamis látszatot keltett. Azonban éppen erre vonatkozik, hogy „tartsd magad távol a hazugság szavától”: még a hazugság látszatát is el kell kerülni. Hasonlít ehhez a peszáchi tilalom, amikor nemcsak megenni tilos a *chomécot*, de birtokolni is!¹⁸

AZ IGAZSÁG A SZÍVEDEBEN VAN

Vegyünk egy másik helyzetet! Mi történik, ha valakinek azt ígérem, hogy fogok adni neki egy ajándékot, de eszem ágában sincs megtenni? Ez semmiképpen nem tartozik az előbb említett hazugság tilalmához, hisz nem mondtam olyasmit, ami nem felel meg a tényeknek, sőt még igaz is lehet, ha a végén teljesíteni fogom az ígéretelem¹⁹. Mégis tilos ez: a Talmud azt mondja, hogy az „igened legyen igen” előírás alá vonatkozik. Ha viszont terveztem odaadni, csak meggondoltam magamat, arra megint egy másik bibliai írás vonatkozik, miszerint „Izraél maradéka nem cselekszik hamisan, és nem beszél hazugul”²⁰.

Úgy szól Dávid király a *Zsoltárok könyvében*²¹: „Örök-kévaló, ki lakhat sátradban...? Aki feddhetetlenül él, törekszik az igazságra és igazat beszél szívében...”. A Talmud²² hoz egy a példát, ami ráv Száfrával meg is történt. Ráv Száfrá épp imádkozott, amikor jött egy vevő a boltjába, és egy árura mutatva valamennyi pénzt kínált érte. Ráv Száfrá azt gondolta, hogy annyiért eladná a portékáját, de az ima miatt nem tudott válaszolni. A vevő félreértette a hallgatását, azt hitte, kevesli a kínált összeget, így magasabb árat kínált, majd – hiszen ráv

Száfrá még mindig nem felelt – egyre magasabbat és magasabbat. Mire ráv Száfrá végzett az imával, már jóval többért tudta volna eladni az áruját. Megtehetette ezt, kihasználhatta a félreértést? Nem. Az igazságot kellett cselekednie aszerint, ami a szívében volt, vagyis eladni a terméket az eredeti áron, mivel, ha meg tudott volna szólalni, elfogadta volna azt. Ugyan-

ez igaz fordítva is: ha a vevő imádkozik és az eladó megy egyre lejjebb az árral, mert nem felel a vevő, de a szívében eldöntötte

az első árnál, hogy megveszi, akkor úgy is kell tennie, valamint akkor is, ha a boltban nézelődve valamiről magában már eldöntötte, hogy megveszi, akkor nem visszakozhat²³.

Mesélik²⁴ Rafael Brecster rabbiról (1751–1827), a híres chászid mester, a koreci Pinchász rabbi (1726–1791) tanítványáról, hogy kínosan ügyelt rá, hogy sose hazud-

jon. Egyszer, amikor bement a zsinagógába úgy, hogy folyt a ruhájából a víz, annyira elázott, és megkérdezték tőle: ezek szerint esik? azt felelte, nem tudom, amikor kint voltam, még esett...

Személyesen is ismerek ilyen embert. Kfár Chábádban a jesivában volt egy tanárom, Zálmán Gopin rabbi, aki sosem válaszolt azonnal ösztönösen semmilyen kérdésre. Mindig 2-3 másodpercet várt, hogy átgondolja a legegyszerűbb kérdésre adott választ is, nehogy hazugság csússzon ki a száján.

A fentiekből látjuk, hogy nem szabad sem hazudni, sem valaminek a látszatát kelteni, még hallgatással sem. Nem szabad az igazságtól eltérni még kétértelmű mondással sem, beépítve egy igaz állításba a lehetőséget, hogy a másik fél félreérthesse²⁵. Nem szabad elhallgatni az igazság egy részletét, még akkor sem, ha így is minden igaz, amit elmondott az ember²⁶.

Ez az előírás mindenkire vonatkozik, nemtől, kortól és vallástól függetlenül, kikötések nélkül.

KIVÉTEL ERŐSÍTI A SZABÁLYT

Csakhogyan van egy kivétel. Mégpedig az, hogy el szabad térni az igazságtól a békesség érdekében²⁷ – sőt, egyenesen kötelező²⁸, mert a békesség nagyon fontos dolog²⁹.

Például nem szabad megmondani az igazat, ha ez ahhoz vezet, hogy kitör a háborúskodás. Ilyen eset, amikor tudom, hogy ha mondok valamit, akkor emiatt össze fogok veszni valakivel vagy a másik fél fog összeveszni egy harmadikkal³⁰.

Ugyanúgy, ahogy meg szabad változtatni az igazságot, hogy megelőzzünk egy vitát, hasonlóképpen szabad ezt tenni annak érdekében, hogy egy már meglévőt elsimítsunk.

Ennek a leghíresebb gyakorlója Áron volt, Mózes testvére, akiről azt mondták³¹: „békeszerető, békére törekvő, emberszerető”. A béketeremtő módszereit is leírja a Talmud³², például, ha látta, hogy ketten veszekedtek, odament az egyikhez, és azt mondta, hogy a másik fél már megbánta az egészet és sajnálja, hogy olyan mérges volt és csúnyát mondott stb. Aztán ugyanezt elmondta a másiknak is. Így, amikor legközelebb találkoztak, már nem volt köztük harag, mert azt gondolták, a másik már meggondolta magát. És hiába nem volt ez igaz, az emberek közötti békesség annyira fontos, hogy ebben az esetben a „cél szentesíti az eszközt.” Még akkor is így kell eljárunk, ha nem nagy csatározást, csak a szívében tartott haragot lehet vele megszüntetni³³.

Nem kell különbséget tenni, hogy kiskorú, nagykorú, zsidó, nem-zsidó az, akit megóvhatunk a veszekedéstől: a békesség fenntartása mindennél fontosabb³⁴.

A KEGYES HAZUGSÁG KORLÁTAI

Azonban mégis óvatosnak kell lennünk, hiszen sokan erre hivatkozva úton-útfélen hazudnak, noha a háláchá ezt nem minden esetben teszi lehetővé.

Az Álder rebbe szerint³⁵ csak a múltban történt dolgokról szabad elferdíteni az igazságot a békesség

ÁG

HUGSÁG

kedvéért, a jövőre vonatkozó dolgokkal kapcsolatban nem. Mi a különbség? Az egyik magyarázat szerint³⁶ az emberek inkább a jövőről szoktak hazudni (pl. hamis ígéretekkel), nem a múltból, így ennek kapcsán nem kell attól tartani, hogy az emberek megszoknak majd hazudni és összevissza beszélni.

Ugyanígy a jelenről sem szabad szerinte hazudni³⁷, pl. ha kölcsönkér tőlem valaki, és félek, nem fogja visszaadni, akkor nem lehet azt mondani, hogy „nincs nálam pénz”³⁸, noha egyértelmű, hogy ha azt mondom, „ne haragudj, nem adok, mert nem fogod megadni”, akkor azonnal össze fogunk veszni. Egy másik vélemény szerint azonban³⁹ mindenképpen szabad kétértelműen fogalmazni a béke kedvéért még a jelenről és jövőről is.

Azonban Maimonidész⁴⁰ nem tesz különbséget az időben: a múlt, a jövőre és a jelenre vonatkozóan is el szabad szerinte ferdíteni az igazságot, a békesség megőrzése érdekében.

A béke kedvéért hazudni csak akkor szabad, ha ez az egyetlen lehetőség elkerülni a vitát és széthúzást. Ha van más lehetőség a veszekedés megelőzésére, még akkor is, ha az jóval nehezebb, azt a megoldást kell választani⁴¹. Ha nem lehet elkerülni, akkor is csak annyira szabad őszintétlennek lenni, amennyire feltétlenül muszáj, nem kell teljes történeteket kitalálni. Megint más vélemény szerint akkor szabad ferdíteni, ha véletlenül alakul úgy, rutinból tilos, és csakis akkor, ha kifejezetten a helyzetet kell menteni⁴².

HAZUDNI SZERÉNYSÉGBŐL, HAZUDNI KEDVESSÉGBŐL

Ugyancsak szabad hazudni a micva miatt⁴³, és a feltűnés elkerülése érdekében. Például, ha egy nagy cádik hétfőn és csütörtökön böjtöl, és valaki rákérdez, miért nem eszik, akkor szerénységből mondhatja, hogy nincs étvágya⁴⁴. Ugyancsak, ha egy talmudtudóstól megkérdezik, hogy tudja-e az egész Talmudot, akkor mondhatja, hogy nem, szerénységből⁴⁵. (Ismert az anekdota a rabbiról, aki azt mondta egy ilyen kérdésre, hogy csak a Talmud felét tudja, hogy amikor visszakérdeztek, melyik felét, azt mondta: bármelyik felét...) Azonban, ha egy kérdést akarnak feltenni, amire az illető tudja a választ, akkor nem szabad szerénykedni, válaszolni kell⁴⁶.

Szabad hazudni azért, hogy valakit megdicsérjünk, és ezáltal jó érzést keltsünk benne⁴⁷. Például a Talmud említi⁴⁸, hogy egy menyasszonyról a násznépnek mindig azt kell mondania, hogy szép és istenfélő, még akkor is, ha egyik sem igaz rá valójában, mivel micva a fiatal párt boldoggá tenni. Szabad megdicsérni egy új beszerzést akkor is, ha ronda és drága volt⁴⁹. Bár nem szabad rábeszélteni valakit egy rossz üzletre, ugyancsak nem szabad elkedvteleníteni, ha már úgyis megvette és nincs mód visszacserélni⁵⁰. Ezek mögött az az elv áll, hogy mincképpen szomorítsuk el a másikat fölöslegesen.

Lehet hazudni azért is, hogy elkerüljük a kárt. Mint abban a talmudi történetben⁵¹, amely elbeszéli, hogy Jehudá rabbi és Joszé rabbi őrzésre odaadtak valamit a vendéglátójuknak, aki azonban, amikor visszakérték

a tárgyat, azt állította, neki nem adtak semmit. A két rabbi ekkor elment a feleségéhez és azt mondták neki, hogy a férje küldte őket hozzá és kéri, hogy adja oda a tárgyat. Hogy hihetőbb legyen, amit mondtak, még hozzátettek egy „titkos jelet” is, úgy téve, mintha az a férj üzenetének része lett volna. Ez a „titkos jelet” az volt, hogy aznap a házaspár rizst evett ebédre, amit onnan tudtak, hogy pár szem a férj száján maradt. Az asszony ezek után örömmel teljesítette „férje kérését”⁵².

MIK AZ ABSZOLÚT ÉRTÉKEK?

Ahogy az olvasónk levele is mutatja, ez a hozzáállás sokakat meglep, hiszen azt tanuljuk gyerekkorunktól kezdve,

hogy nem szabad hazudni és az igazság mindennél fontosabb. Hogy lehet, hogy a zsidóság bizonyos körülmények között mégis megengedi a hazugságot? Hogy lehet erre nevelni a gyerekeket?

Távolodjunk el egy kicsit a hazugság-igazság kérdéstől!

Tegyük fel, hogy találkozom egy éhezõ emberrel, és nekem van bőven étel. Kell-e adnom neki ennivalóból? A válasz az, hogy igen, az éhezõt feltétlenül segíteni kell. De mi van akkor, ha ez az éhezõ ember diabéteszes, és nálam csak sütemény van? Oda kell neki adnom az ételt akkor is, ha az rosszat tesz neki vagy tovább kell küldenem, hogy keressen máshol ennivalót, ami nincs kárára? Egyértelmű, hogy a második válasz a helyénvaló, de ezek szerint nem mindig kell az éhezõ embernek ételt adni?

Hadd mondjak errõl egy drasztikus példát. Gyerekkoromban csak holokauszt-túlélõ felnõttek vettek körül, akik nagyon hálásak voltak azoknak az amerikai vagy szovjet katonáknak, akik felszabadították õket. Mégis sokszor mondták, milyen buták voltak az amerikai katonák, akik – az éhezõk embereket megsajnálva – dobálták a túlélõknek a csokoládét. Volt, aki helyben meghalt a hirtelen cukorbeviteltõl, voltak, akik kómába estek és vagy felépültek vagy meghaltak. A katonák jót akartak, mégis az lett volna a jó, ha lassan, szakszerûen táplálták volna fel az embereket. Ebben az esetben sem volt

helyes az éhezőknek enni adni.

Amikor alapvetőnek tartott értékekről beszélünk, akkor mindig meg kell vizsgálni, hogy az egy abszolút érték vagy olyan valami, ami valamilyen célért van. Kiváló példája ennek az, hogy olyanok, akik egyet-értenek azzal, hogy tilos gyilkolni, hívei tudnak lenni az aktív eutanáziának vagy az abortusznak – olyan cselekedeteknek, amiket a zsidóság tilt, mert az élet védelmét abszolút értéknek tekinti⁵³. Létezik egy arámi szó: *chámár*, ami jelenthet bort is és szamarat is. Egy talmudi szóvicc szerint attól függ, mit jelent, hogy a pincében van-e vagy az istállóban...

Számos abszolútnak hitt érték is ilyen, a helyzettől függ, hogy valóban érték vagy bűn-e.

Vegyük a korábban említett szerénységet, ami szintén általánosan elfogadottan szép erény. Tegyük fel, hogy valaki, aki nagyon jó úszó, látja, hogy egy ember fuldoklik a Dunában. Ha elkezd szerénykedni, hogy jaj ugyanmár, hogy lennék én képes kihúzni, nem is úszom elég jól hozzá, akkor ezzel a legnagyobb hibát követi el, mert szerénységből hagy megfulladni egy embert.

Tórai példa erre, hogy noha Isten nevét nem szabad leírni és kitörölni⁵⁴, mégis előírás, hogy ha egy nőt házas-

ságtöréssel gyanúsította a férje, akkor el kellett mennie a Szentélybe, ott leírták Isten nevét, majd lemosták a pergamenről, és ezt a vizet kellett meginnia a nőnek, aminek hatására fény derült a valóságra⁵⁵. „Isten azt mondja itt, hogy inkább töröljék el a nevét, csak derüljön ki az igazság, és legyen békesség a felek között”⁵⁶.

Így van ez az igazmondással is. Az igazság nem érték, ha rombol, vitát szít, kárt okoz. A békesség fontosabb érték, mint az igazság. De ha továbbmegyünk, azt is látjuk, hogy a béke, hiába fontosabb az igazságnál, mégsem abszolút érték – nem szabad pl. szombatot szegni azért, hogy ne bántsunk meg valakit. Vagyis a szombat még a békességnél is fontosabb.

A fentiekből látjuk, hogy az igazságnak, ami egy nagyon fontos dolog, annak van egy célja: az, hogy az emberek nyugalomban, békében éljenek egymással.

Az emberek mindig a saját, szubjektív szempontjuk szerint vizsgálják, miben lehetnek „rugalmasak” és mi az abszolút érték számukra. Valójában állandó etikai dilemma az ember életében, hogy milyen körülmények között szabad engedni bizonyos fontos elvekből. A Tóra ebben segít helyes döntést hozni, és iránymutatást ad, hogy tudjuk, mik az abszolút értékek és mik azok, amik valamilyen cél érdekében használva értékek csak: megmutatja, hogy önös érdekből semmiképpen nem szabad hazudni, de a béke megőrzéséért szabad eltérni az igazságtól.

A TELJES ISTENI IGAZSÁG

Azt mondja a Talmud⁵⁷, „Isten pecsétje az igazság (אמת, *emet*)”. Az *emet* szó a héber abc első, középső és utolsó betűjéből áll, ami arra utal, hogy az igazságnak mindenhol jelen kell lennie⁵⁸. Ezzel szemben a hazugság (שקר, *seker*) szó három egymás mellett álló betűből áll, jelezve, hogy a hazugságnak csak nagyon kicsi és korlátozott helyen szabad megjelennie. Ha pedig az igazságból csak egy kicsit is elveszünk, máris minden megváltozik: az első betűje nélkül az *emet* azt jelenti, halott (מת, *mét*)⁵⁹. (Érdekes, hogy a magyarban is megjelenik ez: ha elveszünk az igazságból az első betűt, akkor gaszág lesz belőle.) Az igazságnak teljesnek kell lennie, nem hiányozhat belőle semmi.

¹ 1Mózes 27:19.; ² Uo. 18:12–13. és RáSI uo.; ³ 2Mózes 23:7.; ⁴ Orách mésárim, Mainz 1878, 9. fejezet 1. lábjegyzet. Lásd még *Niv szfátájim* 1. alapelv 6. lábjegyzet és 1. fejezet; ⁵ 3Mózes 19:11.; ⁶ Orách mésárim uo. a Talmud, *Bává kámá* 105b. alapján; ⁷ Uo. 19:36.; ⁸ *Bává móciá* 49a.; ⁹ *Zchárjá* 8:19.; ¹⁰ *Zsoltárok* 101:7.; ¹¹ A metzi Rábénu Eliezer ben Smuel (12. század Franciaország): *Szefér Jörém* 235. parancsolat; ¹² Lásd még *Niv szfátájim* 1. alapelv 1. paragrafus és lábjegyzetei; ¹³ Lásd *Niv szfátájim* uo. 5. lábjegyzet; ¹⁴ *Szefér háchinuch* 74. parancsolat; *Niv szfátájim* uo. 2. bekezdés; ¹⁵ *Svuot* 31a.; ¹⁶ 5Mózes 19:15., lásd még uo. 17:6.; ¹⁷ Talmud uo. 40a.; ¹⁸ 2Mózes 12:15., 13:7.; ¹⁹ *Niv szfátájim* uo. és a 9. lábjegyzet; ²⁰ *Cfánjá* 3:13.; Talmud, *Pszáchim* 91a.; ²¹ 15:1–2.; ²² *Mákot* 24a. és RáSI uo.; ²³ Lásd Talmud, *Bává bátrá* 88a., *Sulchán áruh* *JD* 331:95.; ²⁴ *Likuté szupurim*–Perlov 20. oldal; ²⁵ *Chátám Szofér* a *Ktubot* 17a-hoz *Ubét Hilél omrim* bekezdése; *Niv szfátájim* uo. 24. lábjegyzet; ²⁶ *Niv szfátájim* uo. 5. paragrafus; ²⁷ Talmud, *Jóvámot* 65b.; ²⁸ *SÁ RSZ* 156:2.; *Niv szfátájim* 2. alapelv 2. lábjegyzet; ²⁹ Ennek egyik forrása az a tórai történet, melyben Józsefnek üzentek a testvérei apjuk, Jáákov halála után, apjuk nevében olyasmit, amit soha nem mondott (1Mózes 50:15–17.); ³⁰ *Niv szfátájim* uo. 2. paragrafus; ³¹ *Az atyák bölcs tanításai* 1:12.; ³² *Ávot dörábi Nátán* 12:3.; ³³ *Niv szfátájim* uo. 4. paragrafus; ³⁴ Uo. 5. paragrafus; ³⁵ *SÁ RSZ* uo.; ³⁶ *Niv szfátájim* uo. 16. lábjegyzet; ³⁷ Lásd *MáHARSÁm* responsum 7. kötet *CM* 1. fejezet alapján. Lásd még *Niv szfátájim* uo. 9. és 13. paragrafus; ³⁸ *A rablás és az elveszett tárgyak szabályai* 14:13. Lásd *Niv szfátájim* uo. 20. lábjegyzet; ³⁹ *Niv szfátájim* uo. 8. paragrafus; ⁴⁰ *Chájim Palaggi* rabbi: *Hecháfe* *Chájim* 19:14., *Lév Chájim* responsum 1. kötet 5. fejezet; *Niv szfátájim* uo. 41. lábjegyzet; ⁴¹ Rábénu Joná: *Sáaré tsuvá* 3. kapú 181. paragrafus. Lásd Talmud, *Bráchat* 53b.; ⁴² *Turé záháv* és *Mágén Avrahám* a *SÁ OC* 565. fejezet végéhez; ⁴³ Talmud, *Bává móciá* 23b. végén; ⁴⁴ *Toszfot* uo. *bimszechet* bekezdése; ⁴⁵ *Niv szfátájim* 3. alapelv 4. paragrafus; ⁴⁶ *Ktubot* 17a.; ⁴⁷ Uo.; ⁴⁸ Lásd *Niv szfátájim* uo. 12. lábjegyzet; ⁴⁹ *Jomá* 83b.; ⁵⁰ Lásd még *Niv szfátájim* 4. alapelv; ⁵¹ Lásd íráson erről: *Egység* 92. szám 19–21. oldal; ⁵² 5Mózes 12:4.; Talmud, *Mákot* 22a.; ⁵³ 4Mózes 5. fejezet; ⁵⁴ Talmud, *Sábát* 116a.; ⁵⁵ Uo. 55a.; ⁵⁶ Lásd RáSI uo. a Midrás *Dvárím rábá* 1:10. alapján; ⁵⁷ A prágai Löw rabbi: *Drásot HáMÁHRÁL* miPrág, Pardesz kiadása, Tel Aviv 1996, 152. oldal végén.

Negyvenhat gyermekre vigyáz a CEDEK NEVELŐSZÜLŐI HÁLÓZATOT MŰKÖDTET A SZERETETSZOLGÁLAT

*Biztosan sokan vannak olvasóink közt, akik nem tudják, mit jelent a nevelőszülői hálózat. Bevallom, magam sem tudtam. Pláne nem tudtam, mit jelent nevelőszülői hálózatot működtetni. Néhány hónapja azonban az EMIH – Magyar Zsidó Szövetség égisze alatt működő CEDEK Szeretetszolgálat kiterjesztette tevékenységi körét, és sikeresen működő népkonyhája és adományboltja, illetve más karitatív szolgálatok mellett átvette egy sikerrel működő nevelőszülői hálózat irányítását is. **SZILÁGYI NÓRÁT**, a CEDEK vezetőjét kérdeztük. MEGYERI ANDRÁS JONATÁN INTERJÚJA*

– Kezdjük az elején. Kik és hogyan élnek állami gondoskodásban?

– Az állami gondozás az arra rászoruló gyermekekre 0 évestől 18, illetve 22 éves korig terjed ki. Egy 2014-ben életbe lépett szabályozás előírja, hogy az állami gondozás alatt élő, 12 évnél fiatalabb gyermekek számára családi körülményeket kell biztosítani, és nevelőszülőnél kell őket elhelyezni. Ez azt jelenti, hogy klasszikus nevelőintézetek nemigen vannak, pontosabban vannak, de átmeneti otthonként működnek, ahol csak rövid ideig laknak a rászoruló gyermekek, legtöbbször olyanok, akiket azonnal ki kellett emelni a családjukból valamiféle probléma vagy veszély miatt. A gyermekek többsége úgynevezett lakásotthonban lakik, mely nem más, mint egy működtető intézmény által megvásárolt családi ház, ahol nevelők napi 24 órában gondoskodnak az ott lakó gyermekekről.

– Ez tulajdonképpen egyfajta nevelőintézet családiasabb környezetben?

– Így van. Lakásotthonokban helyezik el azokat a gyerekeket, akiknek nem tudnak nevelőszülői hálózatban férőhelyet biztosítani. Itt 12 év feletti gyerekek laknak. A CEDEK már fennállásának kezdete óta támogat három ilyen intézményt és egy átmeneti otthont. 12 év alatti gyermekeket viszont nevelőszülőknél kell elhelyezni. Ezt úgy kell elképzelni, hogy egy nevelőszülő, aki lehet házaspár vagy család, de akár egyedülálló nő vagy

férfi, befogad magához egy, kettő vagy akár öt gyermeket, lehetőségeihez és szándékaikhoz képest, akik a család teljes jogú tagjaként élnek velük. A fő cél a hazagondozás, azaz, ha van a későbbiek során lehetősége a gyermeknek visszatérni a szüleihez, akkor ennek minden lehetőségét meg kell adni.

– Az állam pedig támogatja ezeket a családokat?

– Így van. Az állam gyermekenként fizet az adott családoknak. Ezzel mindenki nyer, a gyermek családi környezetben nő fel, a nevelőszülők pedig gyermekeket nevelhetnek, és ez megélhetést is biztosít számukra.

– Kikből válhatnak nevelőszülők?

– Elvileg bárkiből, azonban nagyon szigorúan ellenőrzik azt, hogy a nevelőszülők megfelelő életkörülményeket tudnak-e biztosítani a gyermekek számára. Mondani sem kell, hogy ez kiterjed a megfelelő szobaszámtól a nevelőszülők egészséges életmódján át számos területre.

– Tehát ez egyfajta munka is egyben.

– Pontosan. Sőt, nemhogy munka, de egy 24 órában folytatott munka, hiszen a gyereknevelés nem munkaidőhöz kötött. Persze, ahogy más családoknál a gyermekek óvodába, iskolába járnak, a szülők legtöbb esetben dolgoznak – ez a rendszer itt is ugyanúgy fennáll. Hiszen a nevelőszülőink között van-

nak magas beosztásban dolgozók is, akik a nyolcórás munka befejeztével mennek az iskolába a gyerekekért.

– Mi történik a gyerekekkel 18 éves koruk után?

– Jó esetben akár a családnál is maradhatnak, hiszen kialakulhatnak, és gyakran ki is alakulnak családi kötelek, azután persze vannak olyanok, akik kimennek a nagybetűs életbe. Hála Istennek, legtöbbször megmarad a kapcsolat vagy a kötelék a nevelőszülővel, de olyan is előfordul, hogy a gyerek vissza tud menni eredeti szüleihez. Ezenfelül van még az utógondozás rendszere, ami 22 éves korig ad lehetőséget, hogy a fiatal nevelőszülőknél maradjon támogatott rendszerben.

– Hány gyermek van jelenleg állami gondozásban?

– Tudomásom szerint mintegy 24 ezer. Ez rendkívül magas szám.

Szilágyi Nóra „nevelt gyerekeivel”

- És mit jelent a nevelőszülői hálózat?

- Gyakorlatilag arról van szó, hogy a nevelőszülőket egy-egy intézmény fogja össze, ez az intézmény tartja a nevelőszülőkkel a kapcsolatot, hiszen számos kisebb-nagyobb probléma és kérdés merül fel. Ezek az intézmények, vagyis hálózatfenntartók azok, akik az adminisztrációs feladatokat is intézik és akik az állami szervekkel tartják a kapcsolatot.

- Tulajdonképpen a CEDEK is egy ilyen hálózatot üzemeltet?

- Igen. Tavaly nyár végén keresett meg bennünket a Csillagösvény Nevelőszülői Hálózat, hogy olyan fenntartót keressünk, amelyik kellően stabil anyagi háttérrel és jól működő szakembergárdával rendelkezik. Elkezdtünk komolyan foglalkozni a témával, és január elsejétől új intézményként létrejött a CEDEK Csillagösvény Nevelőszülői Hálózat.

- Hány gyermek tartozik jelenleg a hálózatba?

- Fenntartóként 46 gyermekkel és 17 nevelőszülővel vettük át a meglévő hálózatot.

- Hol élnek ezek a gyermekek?

- Jelenleg Pest megyében és a Jász-ságban. Érdekes, hogy Budapesten milyen kevés nevelőszülő van, a mi hálózatunkban jelenleg nincs is ilyen. Ez köszönhető annak, hogy a fővárosban nagyobb a munkalehetőség, mint a vidéki városokban, falvakban.

- Említette, hogy megfelelő életkörülményeket kell biztosítani a gyerekek számára. Ezenfelül van valamilyen elvárás a nevelőszülők felé?

- A nevelőszülőknek lenni komoly munka. Azon túl, hogy el kell végezni egy OKJ-s tanfolyamot, pszichológiai vizsgálat, stabil anyagi háttér, környezettanulmány és sok más vizsgálatnak kell megfelelni a kormányhivatal és a gyámhivatal szakembereinek ellenőrzése mellett. Hogy csak egy példát mondjak, a lakóingatlanok, melyekben a családok élnek, nem állhatnak jelzalog alatt, hiszen biztonságos körülményeket kell biztosítani a gyermeknek.

A nevelőszülők egyik feladata, hogy az eredeti családba megpróbálják visszagondozni a gyermeket. Persze számos eset van, amikor a gyermek maga kéri, hogy kiemeljék eredeti családjából.

- Bizonyára lelkileg nagyon megterhelő feladat nevelőszülőnek lenni.

- Rendkívül. Számos család van, ahol saját gyermek mellett nevelnek más gyermeket, a nevelőszülők rendkívüli munkát végeznek.

- Térjünk vissza a CEDEK szerepére egy pillanatra. Folyamatos kapcsolatban áll a CEDEK, mint fenntartó, a családokkal?

- A fenntartó és a hálózat feladata a gyermekeknek a megfelelő családot megtalálni, de munkánk itt nem ér véget. Az adminisztrációs és koordinációs feladatokon túl a kijelölt tanácsadóink is segítik a családokat, napi szintű a kapcsolat. Minden nagy és kis problémával lehet hozzánk fordulni. Például a nyári táboroztatás rendszeresen a mi segítségünkkel zajlik.

Törvényi kötelezettségünk megadott rendszerességgel ellenőrizni az életkörülményeket. Nagy a felelősség, hiszen gyermekek életéről és boldogságáról van szó.

- Miként tudják kihasználni a CEDEK szerteágazó tevékenységét ebben a feladatkörben?

- Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy tevékenységeink egymást erősítik. Az adományboltba

beérkező ruhákkal, játékokkal és más eszközökkel rendszeresen tudjuk segíteni a családokat. Amikor ezekre már nincs szükség, visszakérülnek hozzánk, és sok esetben más családhoz kerülnek.

- A beszélgetésünkben úgy érzem, személyesen önnek is fontos ez az ügy, volt olyan az eddigi működés során, ami megérintette?

- Valóban személyes küldetés volt gyermekvédelemmel, gyermekvédelemben dolgozni. A zsidó vallás nagy hangsúlyt fektet a nevelés és a gyermekek fontosságára. Nekem személy szerint is szívügyem ez a jellegű tevékenység.

Ha nem is tudunk mindent megoldani, de könnyíteni tudunk a problémákon, mosolyt csalunk az arcokra, boldogabb, szebb gyerekkort segítünk teremteni azoknak a gyermekeknek, akik nem olyan szerencsések, hogy nyugodt körülmények közt nőjenek fel a vér szerinti családjukban. Számomra az egyik legmeghatóbb pillanat az volt, mikor végignéztem a hálózatban élők születési dátumát. A legfiatalabb neveltünk 2 hónapos volt akkor, és megtudtam, hogy őt a kórházból vitték egyből a nevelőszülőhöz. Egy biztos, nagyon jó helyre került, lassan már fél éves lesz a kislány.

- Mit lehet tudni a jövőbeni tervekről a nevelőszülői hálózattal kapcsolatban?

- Jelenleg még kicsi a hálózatunk, de folyamatosan fejlődünk. Isten segítségével nagyon rövid időn belül kétszeresére növekszünk, mind az ellátott gyermekek, mind a családok számát illetően és ezt követően is folyamatos bővülést tervezünk.

- Ha valaki nevelőszülő szeretne lenni, hova forduljon?

- Minden érdeklődőt szeretettel várunk, az info@cedek.hu emailcímrre lehet küldeni megkeresést, és még a tavasz folyamán nyílt napot is tervezünk, ahol bővebb tájékoztatást adnak szakembereink tevékenységünkről, illetve arról, miként lehet hálózatunkhoz csatlakozni.

A Zsilip Kávézó és Játszóklub – gyerekbirodalom a zsinagógában

A nemrégiben megnyílt Zsilip központ nemcsak zsinagóga, de közösségi tér is. Egyik legaktívabb „sarka” a Zsilip Kávézó és Játszóklub. A játszóház, ami több helyszín után talált végleges otthonra a Duna-parti épületben, igazi gyerekbirodalom, ahol a szülők szusszanhatnak egyet, míg csemetéik játszanak. Tuna Juditot, a játszóklub vezetőjét kérdeztük. **STEINER ZSÓFIA INTERJÚJA**

Honnan indult a játszóház ötlete?

Miután megszületett a lányom, nem találtam olyan – a korosztályának megfelelő – játszóházat, ahol egy helyen ismerkedhetett volna a zsidósággal, különböző nyelvekkel, játékokkal és ahol fejlesztő foglalkozásokon vehetett volna részt.

Tudom, hogy a játszóház remek találmány, így nem is volt kétségem afelől, hogy szükség van egy olyan helyre is, ahol a gyerekek már egészen kicsi koruktól kezdve foglalkozhatnak az identitásukkal, de egyedül kevés lettem volna belevágni.

Megkerestem Köves Slomót, az EMIH vezető rabbiját az ötletem-

mel, és ő örömmel támogatott annak megvalósításában.

Hogy került több helyszín után a Zsilipbe a játszóház?

Első körben az Óbudai Zsinagóga adott helyet a Játszóklubnak, majd, amikor kezdtük kinőni, ideiglenesen átköltöztünk a Maimonidész Gimnáziumba, ahol viszont csak pár hónapot maradhattunk – mivel szeptembertől a bővülő osztályok miatt már nem tudták biztosítani számunkra a termet. A Zsilipben ebben az időszakban indultak el a felújítási munkálatok, így felmerült, hogy ott kellene a továbbiakban

folytatni a működést. *Glitzenstein Smulik*, a Zsilip rabbija és felesége, *Sosi* rebbecen, már az első pillanattól kezdve nagyon segítőkészen álltak az ötlethez, és azóta is mindenben támogatják a munkámat.

Kiket várnak, milyen programokat nyújtanak most?

A játszóklubba a 0–4 éves korosztályt várjuk, de az idősebb testvérek is nyugodtan eljöhetnek hozzánk. Remek játékaink vannak, és profi oktatókkal dolgozunk együtt. A programjaink között van héber óra, szombatköszöntő, angol óra, zenés foglalkozás, bábozás, joga,

kézműveskedés és készségfejlesztő óra is. Sőt, márciustól már alakformáló óra (*full body fit*) is lesz, hetente kétszer az édesanyáknak, gyerekkel és gyerek nélkül is végezhető gyakorlatokkal.

Milyen szolgáltatásokat kínál a játszóház?

Minden hétfőn és pénteken, 10-től 12 óráig vállalunk gyermekmegőrzést, de ennek feltétele, hogy a szülő is jelen legyen. Ezt úgy kell elképzelni, hogy a gyerek a játszószobában tartózkodik, míg a szülő a kinti kanapén, fotelekben kényelemben helyezheti magát, megihat egy kávé, dolgozhat a számítógépén vagy éppen csak relaxál az idő alatt, amíg a csodálatos animátorunk, *Borka* vigyáz a csemetékre. Ami még újdonság, és muszáj megemlítenem: júliusban indul a táborunk, amit *Rapi-Legény Zsuzsival*, a Sun and Fun vezetőjével közösen, a Sun and Funnal egybekötve szervezünk. A Sun and Fun Junior (1,5–4 éves korosztály számára) napközis tábor július 20-án indul, és egészen augusztus végéig, heti turnusokban fog változni. Reggel 9-től délután fél 5-ig lehetnek a táborban a gyerekek. Rengeteg programmal várjuk őket, biztosan csodálatos élmény lesz mindenkinek. Minden nap angol anyanyelvi tanárral, *Chanival* lesz angol kézműves foglalkozás, aki Brooklynból jön hozzánk, illetve három lánya is elkíséri, akik madrichák lesznek. Ezenfelül játékos héber óra lesz minden nap, szombatköszöntő péntekenként, szervezett kirándulás hetente egyszer, bohóc műsor, bábozás, koncertek és még rengeteg más program.

Van feltétele a részvételnek? Van-e különleges, más játszóházaktól eltérő szabályok, amik abból adódnak, hogy ez egy zsidó intézményben működik?

Az életkortól eltekintve a részvételnek nincs feltétele, bárkit szívesen látunk vallási hovatartozástól függetlenül. Arra már sokszor volt példa, hogy nem zsidók érdeklődtek a vallás iránt, körbejárták a zsinagógát. Nekem ez mindig rendkívül jó érzés, és nem csak azért, mert így a nem-zsidó családok is képet kaphatnak rólunk és az ünnepeinkről, hanem azért, mert fontos számomra, hogy békében élhessünk egymás mellett – emberként. A tény, hogy lehetőségem van betekintést nyújtani a zsidó vallásba, a zsidó életbe olyanoknak, akik az első alkalommal még csak bejönni is alig mertek hozzánk – mert ez egy „zsidó hely” –, esély az egész Európát érintő, egyre növekvő antiszemitizmus csökkentésére. Arra is nagyon jó példa, hogy a mi gyerekeink se szegregáltak nőjenek fel.

Figyelek arra, hogy beszéljek minden tanárukkal a zsidó ünnepekről, hogy valahogy építsék bele a tanmenetükbe a történelmünket, szokásainkat is. Így történhetett meg, hogy a kanadai származású angoltanárral, *James Cloke*, egy harminc perces hanukai programot állított össze a kicsiknek, melyben énekeltek hanukiáról, dreidelrel játszottak és megtanulták a Hanuka kellékeit, valamint szimbólumait angolul. Ezek az órák nagyon sikeresek voltak, magyar és külföldi zsidó családok is részt vettek rajtuk.

Az egyetlen korlátozás, hogy nem kóser ételmiszert nem szabad a játszóház területére behozni.

A mostani felszereltség inkább a kisebbeket, bölcsődéseket, óvodásokat célozza meg. Van terv arra, hogy az idősebb korosztálynak való játékokkal is bővüljön a kínálat?

Igen, egyelőre a kisebbekre fókuszálnak a programok, a 0–4 éves korosztályt céloztuk meg, de szeretném a későbbiekben a nagyobbakat is bevonni a játszóklub életébe. Egyébként a hétfői mesés jógaóra már egy ilyen kezdeményezés, erre a 3–7 éves korosztályt várjuk, illetve terveink között szerepel még egy óriási játszóház kialakítása is a Zsilipben egy-két éven belül.

Az elmúlt hónapok tendenciája azt mutatja, hogy fejlődünk. Igaz, hogy teljes erőbedobással csak októberben nyitott meg a játszóklub a Zsilip területén, de már így is rengetegen hallottak rólunk. Az ilyen helyeknek legalább egy év a felfutási ideje, de már elég sokan fordultak meg nálunk, és azon vagyok, hogy a jövőben még többen jöjjenek.

Az átépítés alatt is üzemelni fog a játszóház?

Reményeim szerint igen, és törekedni fogok arra, hogy ez így is legyen.

Hol lehet tájékozódni a programokról?

A Facebookon van egy zárt csoportunk és egy nyilvános oldalunk is, mindkettő Zsilip Kávézó és Játszóklub néven fut, illetve pár hónappal ezelőtt egy zárt WhatsApp-csoportot is létrehoztam a klubnak, amely a leginteraktívabbnak tűnik. Bármelyik felületen lehet nekem írni, szívesen válaszolok minden kérdésre. Üzenni itt is lehet: zskj@zsido.com. A címünk: 1137 Budapest, Újpesti rakpart 1.

KESERŰ GYÖKÉR

Kádis a munkácsi zsidókért

Január közepén Horvát Éva fotóművész a munkácsi zsidókról készült képsorozatát láthatták a téma iránt érdeklődők Székely Gábor lakásgalériájában. A több ezer fotó közül három szoba falára válogatott képek igen erős anyaggá álltak össze, mely a vészorszakig virágzó, magyar identitású munkácsi zsidó közösség utolsó három évét beszéli el. A kiállításról Horvát Éva művésznővel beszélgettünk. **CSEH VIKTOR INTERJÚJA**

– Mi ihlette a kiállítás címét?

– A kiállítás főcíme Peszách rituális lakomájának egyik kellékére – héber nevén márorra – való utalás, a zsidó történelem savanyú eseményeire hivatott emlékezni. Az alcím kádis, ima az eltűnt magyar identitású zsidó közösségért.

– Mi áll a helyszínválasztás mögött? Esetleg van valamilyen személyes kötődés?

– Munkács a holokauszt előtt zsidó város volt. A többségében magyar identitású zsidó közösség a városi lakosság csaknem felét adta. A holokauszt veszteségei után még mindig voltak hazaköltözők, akik vallási és hagyománygyakorlását gátolta a kommunizmus, de megszüntetni nem tudta. A rendszerváltás megnyitotta a határt Ukrajna és Magyarország között. A munkácsi közösség újból nyíltan gyakorolhatta vallását és élhetett hagyományainak megfelelően.

NÉVJEGY

HORVÁT ÉVA

- FOGLALKOZÁSA:
fotóművész

A rabbi nélkül működő közösség néprajzi elemekkel bővítette a hagyományőrzést. Rékai Miklós néprajzkutató elsőnek ismerte fel, hogy a zsidó néprajz létezik és kutatható. Kutatható Munkácson, pont itt, és nem máshol.

Engem személyesen érdekelt egy zárt közösség lelki életének ábrázolása, miközben a munkácsi zsidó közösség segített megismerni saját zsidó identitásom múltbeli gyökereit.

Az én fotós indíttatásomhoz még hozzátartozott, hogy Féner Tamás fotóművész volt mesterem, az a Féner, aki az egész szocialista táborban elsőnek mesélte el képekben a zsidó vallási hagyományokat a *Meséld el fiadnak* című albumával és kiállításával. Kerestem azt a zsidó témát, ami hozzátéhet ehhez az alapműhöz, és ezt Munkácson találtam meg.

– **Mostanra gyakorlatilag eltűnt ez a holokauszt túlélők zárványaként**

FOTÓ: BÁLINT PÉTER

megőrzött, rítusokban gazdag zsidó világ. Volt-e Önben egyfajta olyan tudatosság a munka alatt, hogy ez egy most vagy soha alkalom?

– Mindannyian éreztük és tudtuk, hogy ez a közösség utolsó éveit éli. Ők, akik ott éltek hagyományaik szerint és mi, akik meg akartuk ismerni az ő hagyományaikat, ami sok vonatkozásban hatott itt Budapesten is.

Ez a közös élmény tette lehetővé, hogy megnyíljanak, közel engedjenek magukhoz. Abban a három évben, 1992–1994 között, a gazdasági helyzet lehetetlenné tette az ottmaradást olyan emberek számára, akik zsidóságuk okán otthon találhattak Amerikában és Izraelben. Az idős emberek elsősorban a gyerekeiket, a fiatal családokat akarták kimene-kíteni, bár számunkra is az utolsó lehetőség volt a Szentföldre költözni és ott meghalni, vagy az amerikai nagy zsidó közösség részévé válni.

– Mikor készültek a fotók? Miért ekkor?

– Rékai Miklós, mint az első hazai zsidó néprajzkutató, már 1991-ben megkezdte munkáját, én csak egy évvel később csatlakoztam hozzá egy fiatal kollégámmal, Kiss Ferencel együtt.

A MUNKÁCSI ZSIDÓKRÓL – DIÓHÉJBAN

Munkácson a 17. század közepétől kezdve élhettek zsidók, akik az első nagyobb zsinagógájukat 1741-ben építették fel. A folyamatosan gyarapodó közösség az 1920-as években meghaladta a 10.000 főt is, mely a város akkori lakosságának mintegy felét adta. Ekkor már számos zsinagóga, több tucatnyi imaház (stibl), jesiva, héber nyomda, de még zsidó gimnázium is működött Munkácson.

A város híres rabbija Spira Lázár (Chájim Elázár, 1868–1937/5697. sziván 2.), a 20. század egyik legnagyobb befolyású chaszid rebbéje volt.

1944-ben két gettót állítottak fel, ahová a helyi és a környék zsidó lakosságát zsúfolták, több, mint huszonnégyezer (!) embert, akiket aztán Auschwitzba deportáltak. A kevés túlélő újjászervezte a hitközséget, mely már csak árnyéka lehetett hajdani önmagának.

A munkácsi szellemi örökségét Spira rabbi egyik unokája Moshe Leib Rabinovich rabbi viszi tovább Brooklynban, illetve Izraelben, a jeruzsálemi Bátéj Munkács negyedben is őrzik, melyet még Spira rabbi maga alapított. A közösség szokásairól Rékai Miklós írt könyvet *A munkácsi zsidók „terített asztala”* címen.

Ma még egy kisebb zsidó közösség él a városban, akik vallásos életét az ungvári székhelyű Kárpátaljai Chábád-Lubavics Központ is segíti. Mendel Wilhelm ungvári rabbi a munkácsiak mellett a huszti és nagyszőlősi zsidó családokat is támogatja.

Az ezt követő három évben minden nagyobb ünnep körül és néha egy-egy személyes esemény alkalmával is ott töltöttünk 3–5 napot. Együtt éltünk velük, a közösség különböző családjainál laktunk. Egyszerűen ekkor nyílt meg a határ és ekkor nyílt meg a közösség is.

– Hogyan jellemezné a közösséget a fotók készítésének idejéből?

– Mi leginkább a zsinagógába, helyesebben a stibl-be (imaház jiddisül) járó családokkal tartottunk kapcsolatot. Ott voltunk velük a templomban és a hétköznapijainkban, a lakásaikban, a piacon és az utcákon. Ránézésre felismerték, hogy zsidó vagyok, azonnal befogadtak. Érdektelen volt számunkra, hogy vallásos vagyok-e vagy sem, de érdektelen volt az is, hogy pesti vagyok és nincsenek munkácsi gyökereim.

A részben hászid szokásokat követő emberek úgy citálták a zsidó történelem alakjait a hétköznapi beszédben, mintha ma is köztünk élnének. Ugyanígy benne volt gondolkodásukban a rég elhunyt cádik minden intelme és tanítása. Példának okáért ezért nem alijázott mindenki, mert a cádik óva intette őket, hogy egy helyre menjenek.

Volt köztük fogorvos, aki hitt a szemmel verésben, volt valahai vezérigazgató, okos munkásember, hohmecoló hentes, közösséget építő erős humorú férfi és a férfiak tekintélyét felülmúló asszony. Sokan megőrizték eredeti nevüket, kevésbé

volt szükségük asszimilálódni a háború előtt, mint a pesti zsidóknak.

Meséltek olyan megtörtént történeteket, amiket mi Pesten zsidó viccekként ismerünk. A rabbi tényleg szombat beállta előtt ült fel a szekérre, és ezért nem volt baj, hogy szekérral utazik, amikor már bejött a sábesz.

– A fotók életképek vagy inkább olyan beállítások, melyeken keresztül közelebbi betekintést nyerünk a munkácsi szokásokba?

– Dokumentarista fotós vagyok, nem állítok be képeket, csak kiválasztom a pillanatot, amiről úgy gondolom, „igazi”. Eredeti fényben fotografálok, a legnagyobb beavatkozásom pedig, hogy ott vagyok egy térben a történnel.

Azért nyerhetünk közelebbi betekintést a munkácsi szokásokba, mert Rékai Miklós felépített egy kutatási tervet, és annak mentén haladtunk. A néprajzkutató és a fotóművész együtt alakított ki egy új minőséget.

– Az Ön számára mi volt a legnagyobb kihívás a fotósorozat elkészítésekor?

– Megtalálni azokat a képeket, amelyek a legőszintébben adják vissza a saját élményemet. A közönség csak az én élményemen és kifejezőmódomon keresztül láthatja a világot, amit fényképezek. Mindig nagy kihívás a befogadó számára, hogy dekódolja az információkat a képekről. Nem véletlen, hogy egyre inkább szöveges anyag vagy tárlatvezetés visz közelebb a mélyebb rétegekhez. E nélkül is lehet nézni szép képeket, és saját műveltségünk alapján meg is lehet fejteni egy szintet.

– Kis szakmai felvilágosítás, – milyen típusú fotók ezek?

– Dokumentarista fotók. Hosszú témákkal foglalkozom, általában valamilyen társadalmi kérdéssel. Nem nevezném ezeket a képeket szociofotónak, mert azokat aktuálisan publikálni kell, gyors társadalmi hatást kellene elérniük. Amit én csinállok, az eláll. Néha egy évig, máskor 30 évig is.

Nem látom, hogy ma a fotóriportra lenne komoly publikációs felület.

Kihagyott lehetőségnek gondolom, hogy a progresszív online hírportálok nem foglalkoznak aktuális társadalmi problémák, fotóriporttal való megjelenítésével. Az olvasók többségének nincs lehetősége élő tapasztalatot szerezni a tőlük földrajzilag vagy társadalmilag távoli dolgokról. Az újságíró-fotóriporter páros ezt az élményt hozná el számukra.

Ez a projekt, filmes technikával készült, nagyon alacsony fényviszonyok között, általában műfényben. Minden szabállyal szemben olyan fotótechnikára voltam kiképezve – sok kortársammal együtt –, amellyel élveztük a fotóbravúrokat, a hosszú expozíciót kézben kitartani, a filmet túlérzékenyíteni. Az eredeti hangulatot visszaadni képekkel.

– A fotókat eredetileg a Néprajzi Múzeumban mutatták be. Hány kép közül és milyen elgondolás szerint válogatta ki azokat?

– A három év alatt körülbelül 8000 kép készült, ebből 280 került kiállításra. A zsidó ünnepek köré csoportosítottuk a képeket, az ünnepek sorát a hétköznappal szaktítottuk meg. Fontos volt, hogy a néprajzkutatás eredményei épp úgy megjelenjenek a falakon, mint a fotóművészeté. Jó képek kerüljenek ki, értelmezhető tartalommal.

– A mostani kiállítás a múzeumi válogatás továbbválogatása volt. Mennyire volt ez nehéz feladat?

Újra és sokszor átvizsgáltam az összes negatívot, többször átalakult a válogatás. A Néprajzi Múzeumban megjelent anyagot hárman csináltuk: Kiss Ferenc, Rékai Miklós és én. A jelen kiállításon csak az én képeim voltak láthatók. El kellett hagyni az eredeti tematikát, és a hangulatra helyezni a hangsúlyt. Megtartottam a zsinagóga és otthon, a közösségi és a személyes képeket.

– Ha két fotót kellene kiemelnie, akkor melyik kettő lenne az és miért?

– Engedje meg, hogy három képet emeljek ki: Bumi bácsit a zsinagógában a cicesz csókkal, Jakubovics Hella 13 gyertyáját és a halottmosdatást.

Bumi bácsit ezen a képen a zsinagógában mutatom, a kép 200-as teleobjektívvel készült, olyan közeli plán, ahol a fotós már eltűnik, belátunk Bumi belső világába, amennyire ez lehetséges.

Jakubovics Hella, becenevén Hindú a hozzám legközelebb álló személy volt az egész hosszú munkában. A kommunizmus évei alatt nem gyűjtött szombat bejövételre gyertyát. Egyszer álmot látott, ahol megjelentek a holokausztban elhalt rokonai, és számon kérték tőle a gyertyagyújtást. 13 rokont számolt meg álmában és a következő péntektől kezdve mindig 13 gyertyát gyújtott. Eleinte a fürdőszobában, hogy senki ne lássa, majd a rendszerváltás után a gyertyatartó tálcát bevitte a nappaliba.

A halottmosdatás képe unikális. Nem tudok róla, hogy bárki más fotózhatott halottmosdatást és öltöztetést. Közben a kép szép és megható.

A magyar nyelv eredetének ZSIDÓ KUTATÓJA

MUNKÁCSI BERNÁT ÉLETÉBŐL

Amikor a zsidó nyelvekről beszélünk, akkor érdemes feleleveníteni olyan személyeket is, akik zsidóként foglalkoztak a magyar nyelv történetével, annak alakulásával, finnugor rokonságával stb. Ilyen nözőpont alapján is több kiválóságot találunk, de ebben a cikkünkben megpróbálunk Munkácsi Bernát finnugristára szorítkozni, és az ő kettős életéből (akadémia és hitközség) néhány emléket felidézni. CSEH VIKTOR ÍRÁSA

MUNKÁCSIRÓL RÖVIDEN

Munkácsi Bernát (szül.: Munk, 1860–1937) nyelvész, finnugrista, néprajztudós. Egy neves nyelvtudós trió, Budenz József (1836–1892), Simonyi Zsigmond (szül.: Steiner, 1853–1919) és Vámbéry Ármin (szül.: Wamberger Hermann, 1832–1913) akadémisták tanítványa volt. Az 1880-as évek közepén expedíciókat tett a moldvai csángó földeken, a közép-Volga és a Káma folyók vidékén, illetve Nyugat-Szibériában a vogulok földjén.

A moldvai csángók nyelvjárásából írt tanulmányáért megkapta az Akadémia Sámuel-díját, a votják szótáráért pedig a Marczibányi-jutalmat. Ezeken kívül számos tanulmányt írt, melyek közül kiemelkednek a magyar népies halászat terminológiájáról (1893), a magyar fémnevek őstörténeti vallomásairól (1894), a magyar nyelv iráni és kaukázusi jövevényszavairól, a ma-

gyarok őshazájáról (1905) stb. írott munkái. 1892-től a Magyar Néprajzi Társaság alelnökévé választották, az ő kutatásai adták az alapját a magyarság őstörténetének, továbbá jelentős szerepe volt az őshaza felderítésében is.¹ Mint izraelita tanfelügyelő, 1906-ban egységesítette a zsidó iskolákon kívüli hitoktatást, sőt javaslatára a hitközség 16 kötetből álló vallástani kiadványsorozatot adott ki, melyet ő szerkesztett.²

BEKERÜLNI AZ AKADÉMIÁRA, DE NEM EGYENES ÚT A HITKÖZSÉGBE

Munkácsi neve már 1889-ben felmerült az Akadémián, ám végül nem került be. Erről sokan úgy gondolták, hogy azért alakult így, mert ugyanekkor egy másik zsidó, nevezetesen dr. Kohn Sámuel (1841–1920) Dohány utcai főrabbi is pályázott az akadémiai sorokba, mégpedig ugyanarra a székre, Szász Károly (1829–1905) dunamelléki

református püspök, akadémista hátszelében. Habár az Akadémia soraiban már voltak zsidók, sokan gondolták, hogy legalább „nem ártana egy keresztlevél”, így aztán a két párt abban állapodott meg, hogy inkább elhagyják jelölésüket...³ Végül 1890. május 8-án 39 igen, 11 ellenében Munkácsit levelező taggá,⁴ 1910-ben pedig rendes taggá választották.

A pesti hitközség akkori tekintélyét mutatja, hogy az ugyanekkor, 1890-ben megüresedő tanfelügyelői pozíciójára Munkácsit ajánlották, viszont, a fiatal kora ellenére már meglehetősen ismert akadémistának nem ab ovo járt a felelősségteljes pozíció. Rátermettségét Kohn rabbi vizsgálta meg, aki végül az alábbiakban ajánlotta Munkácsit: „alaposan ismeri a zsidó irodalmat, nagy bibliai ismeretei vannak, teljesen bírja a héber nyelvet, de nem idegen a Talmud mezején sem. Tudja,

Munkácsi Bernát feleségével, Noémi lányával és Ernő fiával (MILEV)

hogy Munkácsi aranytisza jellem, tudja, mennyire hűséges gyakorlója a vallás szabványainak és tudja, milyen ritka odaadással függ a zsidóságon.⁵ A Munkácsi ezt követően 40 évig látta el ezt a hitközségi hivatalt.

A KOLLÉGA ÉS BARÁT BÚCSÚJA

Munkácsi Bernát 1937. szeptember 21-én, kedden délelőtt még zsinagógába ment, hiszen Szukkot második napja volt, talán még a Tórához is felhívták – Dovben Méirvrahám a héber neve. Kevéssel 1 óra után otthonába tért, majd karosszékében örök álmra hunyta le szemét. Temetése szeptember 23-án volt, amikor az Akadémia nevében Kunos Ignác (szül.: Lusztig, 1860–1945) kollégája és barátja búcsúztatta a Kozma utcai izraelita temetőben:

„Munkácsi Bernát, a magyar összehasonlító nyelvészet egyik legkimagaslóbb képviselője és fáradhatatlan, lelkes munkása, nekem kebelbeli barátom és osztályosom, kidőlt az élők sorából. Az ősi magyar múltakat kutató tudós elméjének világító fénye sötétbe borult, a magyar szókinccs homályos eredetének egyik feltárója örök tétlenségre szenderedett. – Nemzeti és tudósi feladatoknak volt lángoló lelkű apostola, aki a magyar nyelv eredetének hosszú századokon át vajúdo kutatását és megfejtését tette munkás élete feladatává és aki teljes ifjúságát küzdelmes utazások igájába hajtotta, hogy az oroszöldi rokon finnugor népek nyelvét, népi és hitéleti sajátosságait, népköltési hagyományait tegye hosszú esztendő kutatásának tárgyává. – Szívós akaraterejének, lobogó lelkesedésének mily emberfölötti nehézségekkel kellett megküzdenie, hogy szentté magasztosult célját megközelíthesse, hogy ismeretlen ködös területeknek még ismeretlenebb forrásait felkutassa és megmentse. [...]

Nyelvünk ugor eredetének teljes megvilágítását az ő nyelvi és néprajzi feljegyzései hozták dűlőre és ő aknáztta ki többféle rétegződésű nyelvkincsünk ugor, török-tatár és árja-kaukázusi elemeit, a mélyekbe látó tudós lelkiismeretességével, az

éleselméjűség boncoló erejével és a magyar érzés lángoló szeretetével. Mindmegannyi szófejtése egy-egy értékes adalékává lett a régi magyar közműveltségnek és ősi hitéletnek. Korszakos fejtegetéseiben és alapvető tanulmányaiban tépelődve kereste a rejtekes igazságokat és évek kutatásainak eredménye a világorszóló ugor époszi énekek felfedezése, melyekből a legkáprázatosabb és legköltőibb szín pompában és sajátos nyelvezetben bontakozik elő az ugor ősiségnek mitológiája. Magyar tudós volt Munkácsi Bernát, aki hazája legnemzetibb tudományának, a magyar nyelv és rokonnyelvek kutatásának szentelte egész életét és aki még utolsó éveiben is, már-már roskadozó testtel, de elméjének teljes világosságával, szolgálta hivatott feladatát. Szinte munka közben hullott ki a toll gyengülő kezeiből. Az a tudós toll, amely tudományos igazságokat derített fel, amellyel a hazai nyelv tudomány-épületének állította fel ércnél maradandóbb pilléreit. A Magyar Tudományos Akadémia koszorúja pedig, mely ravatalodat ékesíti, jelképe akar lenni a nagy megbecsülésnek, mellyel fényes és küzdelmes pályafutásodat mindvégig istápolta és amellyel a magyar nyelvtudomány lelkes és eredményekben oly gazdag munkásának fejezi ki hálás elismerését. Legyen emlékezeted mindenha példaadó és munkára serkentő. Isten irgalmas jósága ragyogja be mennyei utadat.⁶

HAGYATÉKGONDOZÁS

A filológus halála után egyik fia, dr. Munkácsi Ernő (1896–1950), a pesti izraelita hitközség főügyésze a család nevében az Akadémia gondozásába adta a családfő 72 dobozban és kötegben tárolt kéziratát. A munkákat Zsirai Miklós (1892–1955) akadémista, a finnugrisztika nagyja kapta meg átnézésre, hogy az Akadémia eldöntse, hogy kiadásra alkalmasak-e azok:

„Erre a kérésre határozott és szabadon igennel kell válaszolunk. Munkácsi egy életen át hűséges szolgálója, előbbrevívója, büszkesége

Munkácsi Bernát a Néprajzi Társaság egy díszközgyűlésén

volt a magyar nemzeti tudományoknak, feltétlenül érdemet szerzett tehát arra, hogy elárvult örökségét megbecsüljük. De több is mondhatunk: ez az örökség nemcsak kegyeleti emléktárgy, hanem hézagpótló tudományos érték, hatni hivatott eleven erőforrás. Ha nem akarjuk a tehetetlenségnek és felelősségérzés hiányának jogos vádját magunkra vállalni, mindent el kell követnünk, hogy Munkácsi hagyatékát az Akadémia elfogadja és mielőbb közkinccsé tételéről gondoskodják.⁷

1943-AS KIÁLLÍTÁS ÉS ÉLETRAJZI KÖNYV

1943. május 23-án, vasárnap délelőtt Szinyei Merse Jenő (1888–1957) válás- és közoktatásügyi miniszter nyitotta meg a finnugor néprokonsági kiállítást a trikolóros lobogódíszbe öltöztetett Szépművészeti Múzeum aulájában. Munkácsi gyűjteményének nélkülözhetetlenségét mutatja, hogy még ekkor is az ő vogul népművészeti tárgyaival, fegyverekkel, nyelvtudományi és néprajzi kötetekkel töltötték meg az első kiállítási termet.^{8éé}

A filológus leánya, Munkácsi Noémi (1903–1966) *Egy nagy magyar nyelvész címen* (Budapest: IMIT, 1943) írt regényt az apja életéről, melynek árnyoldalát, melyről az utókor hajlamos elfelejtkezni, dr. Ballagi Ernő (1890–1944) újságíró foglalta össze:

„Árnyoldala ennek a nagyrahivatott életnek, hogy a kenyeret, a méltóságot megtagadták tőle. Nemcsak az egyetem nem szólította fel még magántanári előadásra sem, hanem még középiskolai tanári állás sem

jutott neki. Kenyeret, megélhetést a Pesti Izr. Hitközség biztosított neki és családjának és ő negyven éven keresztül töltötte be a vallásoktatási tanfelügyelő tisztet, ezen pályán is dicsőséget és sikert aratva. A Pesti Izr. Hitközség volt az, amely jóvátette a Munkácsi Bernáttal szemben elkövetett mulasztást, amint annak idején Goldziher Ignác számára is a hitközség biztosított megélhetést.

Van azonban Munkácsi Bernát életének egy másik nagy tanulsága is. Hogy a lelke a zsidó sors fénye és árnyéka mellett mindig egyensúlyban maradt, hogy a megbántások és mellőzések nem kedvtelenítették el, élete végéig ereje és kedve maradt a tudomány önzetlen művelésére, még a világháború alatt is a hadifoglyokon folytatta [1915–1918 között a kormány engedélyével hadifogolytáborokban folytatott votják s osszt katonákkal nyelvi és etnológiai tanulmányokat – Cs. V.] azokat a tanulmányait, melyeknek alapjait életveszélyes, kockázatos és regényes ifjúkori utazásain vetette meg: annak az a titka, hogy zsidó családjá egy életre megerősítette a lelkét zsidó érzéssel és zsidó identitással.”²

Munkácsi Bernát akadémikus, mint nagypapa

Munkácsi Bernát egykori otthonán, a Szondi utca 9. szám alatti bérház falán emléktáblába van elhelyezve. Itt záródott be élete három fő színterének háromszöge a Síp utcai hitközséggel és a Széchenyi téri Akadémiával.

ÚTI NAPLÓ [Szimbirszk (Uljanovszk, Oroszország); 1885. szept. 24-én]

„Kazánban való tartózkodásom utolsó heteiben estek nagy ünnepeink is – a „harsogás napja” szept. 10-ikén, az „engesztelődés napja” szept. 19-ikén. Ha foglalkozásom és viszonyaim egész éven át megfelelkezni kényszerítettek hitem külső szertartásairól: ezen napokban legalább úgy akartam élni, mint kellett volna élnem egész éven át. [...]

Hogy nyugalmas ülésem lehessen a sinagógában, 9-ikén ülést béreltem 2 Rubel árán, melyet héber (Dobhben m.' Meir AbhrahammeerecHagar) és orosz átíráttal ellátott névjegyem alapján vezettek könyvbe. Ugyanezen napon a hitrokonok utasítása szerint rátaláltam Chajton lakására, hol egész kazáni tartózkodásom végéig étkeztem. Itt ismerkedtem meg néhány zsidó egyetemi hallgatónal, kiktől érdekes adatokat kaphattam hitrokonaink állapotáról az egyetemen. Érdekes, hogy itt a tanári szakon egyetlen egy zsidó hallgató sincs, minthogy tudják, hogy állást nem kaphatnak. Zsidó ösztöndíjban soha sem részesülhet s nagy nehezen csak tandíjmentességben. A keresztény kollégák éppenséggel megvetik zsidó társukat s vajmi ritka eset, hogy akár külső barátsági viszony fejlődjék köztük. Ezekhez képest nálunk igazán aranyosak az állapotok; hála legyen a magyar nemzet jószívűségének és szabadelvűségének! [Ekkoriban még nyilván legrosszabb álmában sem gondolta, hogy vallása miatt sosem kap egyetemi katedrát, még magántanárként sem, vagy, hogy 1920-ban a magyar nemzetgyűlés elfogadja a numerus clausus-t – Cs. V.] [...]

Voltak Chajton asztalánál szibériai (Tomszkból való) kaukazi és perzsa zsidók is – kiktől szintén több érdekest lehetett hallanom. A kaukaziak pl., kik a mi sefardim-jainkkal egyképpen viszik isteni tiszteletüket, beszélni tudtak AzkenaziZevi-ről, ki közöttük a Talmud tanítását meghiúsította. Náluk a nők tatár módra egészen befödik arcukat és férjük jelen nem létében általában nem beszélnek idegennel. [...] Nyelvük a hokharai tatár nyelv, öltözetük mint a cserkeszeké; hatalmas testalkatú emberek, mintha Simson utódjai lennének. Arcuk kifejezése, bőruk színe és hajzatuk egészen különbözik az európai zsidóságtól. Igen vallásosak talmudi alapon.

A kazáni zsinagógában a harsogás napján csak az előimádkozó veszi fel a fehér halotti köntöst, egyebek csak egyszerűen thalith-ban. „Pijut”-okat nem mondanak, sőt kihagyják a három seder-hez tartozó (Malkhijoth, Zikhronoth, Sofrijoth) hosszabb imarészleteket, minek következtében a Malkhijoth-nál badar beszéd származik, amennyiben az Ochilalael... ima utolsó mondata után: („adonajsephathajtiptachuphijagidthilathekha”) sehogyszem illik az utána megkezdett „al ken nekavehlokha...” imarészlet. Pedig hát a mi művelt községeinkben is cselekszik ezt a badarságot! – Megemlítem még mint különös dolgot, hogy a szombatra eső Jom-kipur-kor a kohenok áldottak, de a „ribonoselolam” imákat kihagyták (a szombat miatt, mérté?).”¹⁰

Kaukázusi zsidó nők 1913-ban

Votják nők

¹ „Hírek – Dr. Munkácsi Bernát halála”, *Magyar Országos Tudósító*, 1937. szeptember 21., 19. évf. 215. szám, kézirat; ² Ujvári Péter (szerk.), *Magyar Zsidó Lexikon*, Budapest: Zsidó Lexikon, 1929. 620–621.; ³ „Hazai hírek – Munkácsi Bernát”, *Egyenlőség*, 1890. 9. évf. 14–15. szám, 10.; ⁴ „Hazai hírek – Zsidók az akadémián”, *Egyenlőség*, 1890. 9. évf. 19. szám, 6.; ⁵ „Dr. Munkácsi Bernát”, *Egyenlőség*, 1890. 9. évf. 35. szám, 3–4.; ⁶ „Munkácsi Bernát halála és temetése – Kúnos Ignác beszéde”, in: Balassa József (szerk.), *Magyar Nyelvőr LXVI.*, Budapest: A Magyar Nyelvőr Kiadóhivatala, 1937. 75–76.; ⁷ „A magyar tudomány hódolata Munkácsi Bernát előtt”, *Egyenlőség*, 1938. 58. évf. 6. szám, 6.; ⁸ „Munkácsi Bernát gyűjteménye a finn-ugor néprökségi kiállításon”, *A Magyar Zsidók Lapja*, 1943. 5. évf. 21. szám, 5.; ⁹ Ballagi Ernő dr., „Egy nagy magyar nyelvész”, *A Magyar Zsidók Lapja*, 5. évf. 36. szám, 5–6.; ¹⁰ Munkácsi Bernát, „Úti napló”, *Libanon*, 1938/1. 36–38.

Miért nem tudták kivárni a zsidók, AMÍG MEGKEKEL A KENYERÜK?

MINDENT A KOVÁSZRÓL

A vízből és lisztből a levegőben lévő vadélesztővel készített kovász évezredes történetében nem egy olyan kovász ismeretes, melyet évtizedeken keresztül életben tartottak. Vajon lehetséges ez egy kóser konyhában? Mi kell egyáltalán ahhoz, hogy a kovász kóser legyen? Peszách ünnepének közeledtével ezeket a kérdéseket vizsgáljuk meg. **DÉNES ANNA ÍRÁSA**

A kenyér az ember egyik legrégebbi eledele. Eleinte valószínűleg kovásztalan formában, egyszerű lepényként fogyasztották. A kelesztési eljárást az egyiptomiak már minden bizonnyal ismerték. A levegőben mindenhol jelenlevő vadélesztőt számtalan nép konyhájában használják kelesztési eljárásként, hiszen a gyárilag előállított élesztő XIX. századi feltalálása előtt minden kelt tészta kovászos tészta volt. (Érdekességként elmondjuk, hogy a találmány egy Amerikába emigrált magyarországi zsidó testvérpár, Fleischmann Miksa és Károly nevéhez fűződik, ők 1868-ban jöttek rá a gyárilag, nagy tételben előállítható élesztő titkára.) A vadélesztős kovással készült kenyér jellegzetessége a ma használatos élesztővel gyúrt tésztákhoz képest igen hosszú kelesztési idő. A fermentációban résztvevő vadélesztőnek, laktobacillusoknak és egyéb mikroorganizmusoknak köszönhetően a kovászos kenyér kisebb-nagyobb mértékben savanyú, szerkezete könnyű, sokszor lyukacsos.

AZ EGYIPTOMI KIVONULÁS

A Tórában ezt olvassuk:

„És a nép vitte tésztáját, mielőtt megkelt volna, teknőiket bekötvé ruháikba, vállukon.”

(2Mózes 12:34.)

„És mondta Mózes a népnek: Emlékezzetek meg a napról, amelyen kijöttetek Egyiptomból; a szolgák házából, mert erős kézzel vezetett ki az Örökkévaló benneteket onnan; azért ne egyetek kovászos... Hét napon át kovásztalant egyél és a hetedik napon ünnep legyen az Örökkévalónak. Kovásztalant egyenek hét napon át; és ne láttassék nálad kovászos és ne láttassék nálad kovász egész határodban.”

(2Mózes 13:3-7.)

KOVÁSZOS BÁRCHESZ

párve

1 pohár kovász; ¾ pohár langyos víz; 3 ek. méz (vagy szilán, vagyis datolyaméz); ¼ pohár olaj; 1 tojás, plusz 2 tojás sárgája; 2 kk. só; 4-5 pohár liszt

Amennyiben a kovászt hűtőszekrényben tároljuk, néhány órával a munka megkezdése előtt érdemes elővenni. Kimérünk belőle annyit, amennyi a recepthez szükséges, a maradékot a keretes írásunkban olvasható módszer szerint megetetjük, és a barcheszhez kimért kovászhoz is adunk néhány kanál lisztet és vizet, hogy elősegítsük a kelési folyamatot. Néhány órával később a hozzávalókat sorban tálba tesszük (a lisztből először csak négy pohárral használunk, és szükség

esetén adagoljuk néhány kanalanként a tésztához a maradékot), összegyúrjuk, majd pár percen át dagasztjuk (ha túl kemény, adjunk hozzá még apránként vizet, ha túl lágy, adjunk hozzá még egy kevés lisztet). Egy jó nagy tálat kiolajozunk, ebbe tesszük a rugalmasra gyúrt tésztát. Letakarjuk. Másnap délután tetszés szerinti méretű barcheszeket fonunk. Újabb 2-3 óra kelesztés után a tetejüket megkenjük tojással (használhatjuk a tésztához felhasznált tojások fehérjét), megszórjuk mákkal vagy szezámmaggal, és 180 fokra előmelegített sütőben megsütjük a kalácsokat. (Megjegyzés: ebből a mennyiségből nem kell chálát venni, ha azonban megkészszeressük az adagot, akkor már igen.)

A KOVÁSZ

1. nap: 1 pohárnyi teljes kiőrlésű rozsvagy búzalisztet alaposan összekeverünk egy üvegedényben fél pohár szűrt csapvízzel. Lazán letakarjuk, és 24 órán át szobahőmérsékleten pihentetjük.

2. nap: megindul az erjedés, de ebből kívülről még általában nem sokat vehetünk észre. Megfelezzük az edény tartalmát, az egyik felét felhasználhatjuk sütéshez, a másik feléhez pedig hozzáadunk további egy pohár lisztet és fél pohár szűrt vizet. Megint csak alaposan elkeverjük, és 24 órán át, lazán letakarva pihentetjük.

3-6. nap: buborékok keletkeznek, és egy kicsit talán már növekedni is kezd a kovász. Ettől kezdve naponta kétszer kell megetetni: a kovászt alaposan megkeverjük, kimérünk belőle fél pohárnyit. Ezt megtartjuk, a többit felhasználjuk vagy ismerősöknek is elajándékozhatjuk. Egy pohár lisztet és fél pohár szűrt vizet adunk a megtartott kovászhoz, elkeverjük, és lazán letakarjuk. Ugyanezt ismételtük naponta kétszer, egészen a hatodik napig vagy szükség esetén még tovább is. Minél hűvösebb a környezet, annál több időre van szüksége a kovásznak ahhoz, hogy elérje azt a jellegzetes, buborékos állagot és élesztős-alkoholos illatot, ami arra utal, hogy elkészült, és használhatjuk különféle péksütemények elkészítéséhez.

A kovász etetése: Ha már annyira aktív a kovász, hogy 4-6 óra alatt a duplájára nő, elérkezett az idő ahhoz, hogy pihentessük. Jól megkeverjük, majd kimérünk belőle félpohárnyi mennyiséget, hozzáadunk egy pohár lisztet és fél pohár vizet, jól elkeverjük és felhasználásig a hűtőbe tesszük. Innentől hetente egyszer kell megetetni, és a felhasznált recept szerint eljárni a kovással való sütés során.

A tizedik csapás, az elsőszülöttek halálának kezdetét követően a zsidóknak azonnal el kellett hagyniuk Egyiptomot. Olyan sietve vonultak ki, hogy nem volt idejük megvárni, míg a tészta megkel – ne feledjük, a kovászos tésztának sok óra erjedésre van szüksége ahhoz, hogy elérje a sütéshez megfelelő állapotot –, ennek emlékére tartjuk meg tórai parancsra Peszách hétnapos ünnepét, amikor semmiféle kovászos ételt nem ehetünk, sőt még csak nem is birtokolhatunk. A háláchá, vagyis a zsidó jog szerint a kovászosodási folyamat 18 perccel az után

indul meg, hogy a gabonaliszt nedvességgel találkozott, ezért a macesz, vagyis a peszáchi kovásztalan kenyér úgy készül, hogy attól a pillanattól fogva, hogy a víz hozzáért a liszthez, 18 percen belül a forró sütőben kell lennie a tésztának. Ami nem került be a sütőbe, illetve mindaz, ami a használt eszközökre ragadt, chámec, vagyis kovászos lesz.

Ahogy fent említettük, nemcsak nem ehetünk, de nem is birtokolhatunk kovászosost. Bár megtehetjük, hogy a Peszách előtt szabályosan megkötött kovászos eladási szerződésbe bele vesszük a hűtőben hónapokon át nevelgetett kovászt is, sokan vannak, akik nem elégednek meg ezzel a kikapuval, és semmi olyat nem tartanak meg a háznál, ami Peszáchkor tiltott, még úgy sem, hogy elzárják és a kovászos eladási szerződés értelmében eladják.

A KOVÁSZTALAN ÜZENETE

Mit tanulhatunk ebből? Peszáchkor a nagyon is emberi találmányt, a kovászt félretesszük, és csak azt használjuk, ami a legegyszerűbb, ami a legközelebb van az isteni teremtéshez: a vízzel összekevert és azonnal megsütött maceszt. Őseinknek nem volt idejük megvárni, míg megkel a kenyérük, és nem is vitték magukkal a kovászt, hogy később majd megkelesszék a kenyérüket. Menniük kellett, nem tudták, hol töltik a következő napjukat, lesz-e idejük és helyük a tészta meggyúrására. Bízniuk kellett Istenben, és ez Peszách egyik üzenete a számunkra: éljünk a mában, ne ragaszkodjunk túlságosan az anyagiakhoz és legyünk képesek arra, hogy továbbinduljunk, ha az Isten jelt ad. Peszách, a kovász példáját felhasználva, az újrakezdés ideje is. Hiába nevelgettük majdnem egy éven át a kovászt, figyeltük, etettük, használtuk, újra etettük, Peszách előtt megszakítjuk a láncot, és az ünnep után újrakezdjük. A szolgálathoz való megváltás mellett ezeket a gondolatokat is érdemes ésszel tartanunk Peszách ünnepének közeledtével. Azt is mondják bölcseink, hogy a kovászos, kelesztett kenyér az emberi felfuvalkodottságot, önteltséget szimbolizálja, míg a lapos macesz, a peszáchi kovásztalan kenyér a szerénység, az alázatosság, az Istennek való teljes alávettség jelképe. Ahhoz, hogy egészséges önképet alakíthassunk ki, megfelelő mértékben mindkettőre szükségünk van az életben, az önbizalomra éppúgy, mint a szerénységre és visszahúzóásra.

A KÓSER KOVÁSZ

Végül ejtsünk szót arról, hogy mitől lesz kóser a kovász. Mindössze annyi szükséges hozzá, hogy a készítéshez szitált lisztet használjunk. Ez biztosítja, hogy a kovászbba ne kerüljön semmiféle rovar, bogár vagy csúszómászó, amit a Tóra utálatosságnak nevez, és tiltja a fogyasztását. Ha pedig elkészült a kovásznak, akkor bátran belevághatunk ebbe a kovászos barcheszbe, ami a szombati asztalunk dísze lehet. Fontos, hogy a tésztát már csütörtök délután meg kell gyúrni ahhoz, hogy péntek délutánra megsülhessenek a kissé savanykás ízű, könnyű, kovászos kalácsaink.

TARTSUK TÁVOL A NÁCI FEKÁLIÁT!

A nyílt antiszemita propaganda karanténban tartása nem csak a zsidó közösség érdeke. Az EMIH vezető rabbijának publicisztikája a Neokohn portálon jelent meg, 2020. február 13-án.

KÖVES SLOMÓ RABBI ÍRÁSA

Nézem, és nem hiszek a szememnek. Olvasom, és nem értem, amit olvasok.

A Hír TV tudósítása „békés megemlékezésként” számol be a pár héttel korábban a BRFK által betiltott, neonáci „kitörés napi” rendezvényről. A Maccabi játékok fő médiatámogatója, a 888.hu pedig a „békés megemlékezések” kapcsán közli a birodalmi Dél Had-seregcsoporthoz vezető főparancsnokának, Otto Wöhlernek a „lelkésítő üzenetét”.

Az üzenet így végződik: „Üdv és hűség a Führernek! Üdv Magyarország Nemzetvezetőjének!”. Nincs kommentár, nincs kontextus.

Pontosabban van. A „dicsőség a hősöknek” felkiáltással végződő cikk szerzője, Horváth Tamás szerint „a Budapestet védő magyar és német katonák tanúbizonyságot tettek idealizmusokról és heroikus életszemléletükről – állva, fegyverrel a kezükben áldozták fel az életüket az európai kultúra oltárán (sic!)”. Horváth szerint „az elmúlt évek magyarországi kulturális és emlékezetpolitikája, valamint a Magyar Honvédség hozzáállása elindított egy olyan pozitív folyamatot, melynek célja, hogy méltóképpen meg lehessen emlékezni Budapest védőiről...”.

Horváth értelmezésében tehát a Magyarországot megszálló náci katonák és az akkor már nyilas magyar hadsereg az „európai civilizációt” védte, és az erre való „méltó megemlékezés” lehetőségét teremtette meg a magyar kormány nemzetpolitikájának elmúlt pár éve!

A cikket azóta – mint megtudtam, a főszerkesztő G. Fodor Gábor kérésére – levették a portálról. De ez azon a tényen sajnos nem változtat, hogy a külső szemlélő számára kezd erősen úgy tűnni, mintha ez – gondolom – a „főszerkesztő véleményét semmilyen formában nem tükröző”, véletlenül becsúszott cikk egy pár hetes friss trendbe illeszkedne. Egy olyan trendbe, amely nem csak a magyar zsidóságra nézve aggodalomkeltő, hanem szembe megy az éppen a Fidesz által meghirdetett nemzetpolitikával és történelemszemlélettel.

Ami azonban ennél is súlyosabb: elég egy pár ilyen véletlen félrecsúszás ahhoz, hogy a jobboldali kormány által nagyon hatékonyan „lepofozott” szélsőjobboldali csűrhe pillanatok alatt úgy érezze, megint lehet nagy pofával hóbörögni, vagy egyenesen agresszióval fellépni. Épp a 888.hu cikkén hüledeztem tegnap, amikor

NÉVJEGY

KÖVES SLOMÓ

- SZÜLETETT: 1979
- FOGLALKOZÁSA: vezető rabbi, Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség
- CSALÁD: házaspár, öt gyermek édesapja.

Szabó György barátom hívott, hogy a tegnapi napon három helyen is (!) inzultáltak vallásos zsidó öltözéke miatt. Ilyen élménye 4-5 éve nem volt. Amúgy nekem se.

Az antiszemita Facebook-posztokkal sáfárkodó Siklósi Beatrix kinevezése a Kossuth rádió élére, a Hír TV csúnyán áthallásos Niedermüller és Izrael kapcsán leadott közlései, a „becsületnapi békés megemlékezések” közvetítése, a Jobbik örökségén utazó, nyíltan rasszista Mi Hazánk folyamatos közmédiás és KESMA-s szerepeltetése, mind-mind azt üzenik annak a pár ezer neonácinak, hogy most megint eljött az ő idejük.

Lehet, hogy csak véletlen egybeesés, de azért nem növeli az ember komfortérzetét, hogy a most már

BOTRÁNYOSAN SZÁMOLT BE A HÍR TV HÍRADÓJA A „KITÖRÉS NAPJÁRÓL”

Zavaros riportot adott le a Hír TV híradója [...] össze-
mosta a neonáci tüntetéseket a Budai Várban tartott
Ostrom Kiállítás megnyitóval.

A riport szalagcíme az volt, hogy „antifasiszta tün-
tetők zavarták meg a kitörés napi megemlékezéseket.”
Azonban a náci rendezvények helyett a riport először
a Budai Várban tartott Ostrom kiállításról számolt be,
oly módon, mintha ez az esemény is csak egyike lett
volna az aznapi megemlékezéseknek.

Aztán a riporter átvezetés nélkül azonnal rátért a
Kitörés Tűrára, amelynek neonáci kötődéseit nem emlí-
tette a beszámoló, bár a horogkeresztes egyenruhákra
közelített a kamera. Az esemény az év legfontosabb
nyilas nosztalgia-rendezvénye, annak ellenére, hogy
ma már sok átlagos kiránduló is csatlakozik a kétes
hírű tűrához.

Az is kifogásolható volt a riportban, hogy bár radi-
kálisoknak titulálta az úgynevezett becsület napjáról
a Városmajorban megemlékező szervezeteket, de azt
nem említette meg, hogy egy nyíltan neonáci-hunga-
rista rendezvényről volt szó.

Ehelyett a „rózsaszínbe öltözött” ellentüntetőket
emelték ki és marasztalták el, illetve azt, hogy a rend-
őrség „kénytelen volt” őket kordon mögé szorítani.

A riport arról sem ejtett szót, hogy a rendezvényt
eredetileg két helyszínen is betiltotta a rendőrség.

A Tett és Védelem Alapítvány nyílt levélben kérte
Hír TV szerkesztőségét, hogy mentse fel azt az újság-
íróját posztjáról, aki „a botrányos tudósítást készítette
a neonáci nosztalgiába fulladó kitörés napi rendez-
vényekről.”

A TEV, miközben magyarázatot vár a Hír TV-től
„hogy miként kerülhetett adásba a büntetőjogi kérdé-
seket is felvető tudósítás” a korábban betiltott rendez-
vényről, aközben arra is felhívta a figyelmet, hogy az
eseményen használt önkényuralmi jelképek (horogke-
reszt) kapcsán feljelentést tettek.

(A Neokohn és a zsidó.com beszámolóí alapján)

nemzetközi szinten is példaértékűnek felmutatott ko-
rábbi aktív együttműködés a Nemzeti Alaptantervet
megalkotó oktatási kormányzat és a zsidó közösségek
között az elmúlt hetekben ugyancsak hektikusá lett.
A legújabb alaptanterv és kerettanterv megalkotásának
folyamatában távolról sem nevezhető gördülékenynek
a kommunikáció.

Ennek jegyében például éppen a nemzeti kormány
által legmagasabb rangú kitüntetésben részesített egyet-
len Nobel-díjas (és holokauszt túlélő) Kertész Imre
(2014) helyét a nyilas elköteleződésű Nyíró József vette

át. Lehet persze azzal érvelni, hogy Nyíróben az irodal-
márt, és nem a politikai aktort tiszteljük. Még azzal is
egyetértek, hogy vállalhatatlan politikai elköteleződésű
ember is lehet jó író, csak amikor mindez egy súlyos
trendbe illeszkedik, akkor korántsem ez a kontextus,
amit érvényesülni lát az egyszeri honpolgár.

*Mindenekelőtt egyszer és mindenkorra rendet kellene teremteni:
ha a nemzeti történelemszemlélet szerint Magyarország elvesztette
szuverenitását 1944. március 19-én, a német csapatok pedig meg-
szálló csapatok voltak, akkor hogy a tűróba védtek az „európai civi-
lizációt” a Harmadik Birodalom német és magyar katonái, és mitől
„békés megemlékezés” egy a hatályos magyar törvények által betiltott
önkényuralmi szimbólumokkal díszelő és a BRFK által betiltott
neonáci rendezvény?*

Persze jogosan érezheti úgy a magyar jobboldal: mi-
ért nem működött a balliberális pártok által éveken ke-
resztül naponta számonkért erkölcsi barométer, jelesül
a szélsőjobboldal karanténba zárása, amikor ugyanez az
oldal összefogott a Jobbikkal?

Jogosan érezheti hiteltelennek a jobboldal a buda-
pesti főpolgármester – inkriminált beszámoló miat-
ti – elhatárolódását a Hír TV-től, ha egyszer éppen ő
volt az, aki ha zavarosan is, de az állította ugyanezen
csatorna beszélgetős műsorában, hogy a karlendítős,
büszke cigányverő Sneider Tamás nem náci, ahogy az
sem náci, aki listázni akarta/akarja a magyarországi zsi-
dókat (Gyöngyösi Márton). De mindez nem ment fel
az érdemi ügy komolyan vétele alól. Ez az ügy pedig
a következő:

*attól még, hogy a baloldal valóban lyukat ütött
a szélsőjobbot körülvevő karantén – mindig is
gyenge alapzatú – falán, nem lenne szabad a
lyukon kiáradó fekáliát a jobboldalnak saját
holdudvarába beengednie. Már csak a jobboldali
kormány jól felfogott saját érdekéből sem
lenne szabad.*

A zsidó közösség megtanulta – meg kellett tanul-
nia – rövid 3000 éves történelme során, hogy minde-
nek előtt saját magának kell magáért kiállnia. „Ha
nem én vagyok magamért, akkor ki lenne értem...” –
tanították Bölcsseink. Nincsenek ezzel kapcsolatban
illúzióink. De a nyílt antiszemita propaganda karan-
ténban tartása nem csak a zsidó közösség érdeke. Az
antiszemitizmus világjárványa minden társadalmat
romlásba hajt.

„Megáldom, aki téged áld, és átkozom, aki téged
átkoz” – szöveg az Isteni ígéret Ábrahámnak, közös Bib-
liánk szerint. Ahhoz pedig nem kell nagyon messzire
visszamenni, hogy lássuk: ehhez az ígéretéhez az Úr
azóta is tartja magát.

Elég csak „az európai civilizációt védő” náci
németekre gondolnunk.

Miért beszélünk sokféle nyelvet?

DÉNES ANNA MESÉJE

ILLUSZTRÁCIÓ: TAUSZ GÁBOR EZRA

Az Örökkévaló egyszer nagyon megharagudott az emberekre, mert rosszak voltak, sok gonoszságot műveltek, és nem törődtek másokkal, csak saját magukkal. Hiába figyelmeztetett Noé mindenkit, hogy térjenek jó útra, senki nem hallgatott rá. Ezért az Isten hatalmas esőt küldött a földre, a föld belsejéből pedig árvizeket fakasztott, míg végül az egész világot elborította a víz. Csak Noé, a felesége, három fia és az ő feleségeik éltek túl az özönvizet. Isten parancsára hajóra szálltak, és minden állatból vittek magukkal, hogy újra benépesíthessék majd a földet.

Így is történt. Az özönvíz után a föld lassan felszáradt, az állatok szétszéledtek Noé hajójáról, és az emberek ismét elszaporodtak a földön. Mindannyian ugyanazon a nyelven beszéltek, és tökéletesen megértették egymást. Olyan jól érezték magukat együtt, hogy ugyanazon a helyen telepedtek le, és elhatározták, hogy hatalmas munkába fognak! Úgy döntöttek, hogy óriási tornyot építenek, akkorát, hogy a csúcsa elérjen egészen az Égbe, fel, egészen Istenig!

Nosza, munkához is láttak. Téglát vetettek, habarcsot kevertek. Falat raktak, téglát téglához illesztettek és egyre magasabbra és magasabbra emelkedett az építmény. Az emberek elégedettek voltak: „haladunk, szépen haladunk” – mondogatták egymásnak. Téglá, habarcs, téglá habarcs, csak úgy égett a munka a kezük alatt. Jól megterveztek mindent, szintről szintre haladtak egyre följebb és följebb. Gondosan rakták egymásra a szépen kiégetett téglákat. Sokat kell majd bírnia és örök idő-kig kell állnia a toronynak, nem szabad hát elkapkodni a munkát, hangoztatták büszkén, és csak rakták a falakat szakadatlanul. Keményen dolgoztak, terveztek, építettek, mert nagy önhittségükben biztosak voltak abban, hogy ha összefognak és éjt nappallá téve együtt, mind-

annyian szorgalmasan dolgoznak a torony felépítésén, elérhetnek az Égbe, az Örökkévalóhoz.

Isten azonban nem nézte jó szemmel az építkezést. Egyáltalán nem tetszett neki, hogy az egekig akarnak elérni, és amikor már nagyon magasan álltak a falak, akkor eldöntötte, hogy véget vet az építkezésnek. Isten összezavarta a nyelvüket, és az emberek hetvenféleképpen kezdtek beszélni! Nem értették, mi történhetett, hiszen azelőtt mindannyian jól értették egymás szavát. Most pedig? Ha az egyik kalamosolyogva nyújtja át a szöveget, odaszól a melléte serénykedő segítségnek meg támasztani másik építkező fel tudjon már igazi bábeli zúrza-Rossz irányba állítják fel se lehet mászni azt sem tudják

egymás szavát. pácsot kér, a másik és ha egy valaki társának, hogy a létrát, hogy egy rá mászni – akkor var keletkezik! a létrát, végül rá, és ráadásul már, hogy ki és miért akart felmászni a lajtortján, hiszen nem értik egymás szavát, hiába kiabálnak egyre hangoz-sabban.

Az emberek elkeseredtek. Így, hogy nem értették egymást, sehogy sem tudtak haladni, hiszen ilyen nagy munkát csak akkor lehet elvégezni, ha az emberek összefogva, egymást segítve haladnak előre. Így aztán egykettő-re félbehagyták az építkezést, és szanaszét futottak.

Ki-ki a saját nyelve szerint más-más országban telepedett le, az égis éró torony pedig soha nem épült meg.

Legyen a mi otthonunk az Ön otthona!

A színvonalas idősothon képes eleget tenni a sokszínű elvárásoknak.

Hegedüs Györgyné, Róza néni
2003 óta a csepeli otthon lakója

Visky Éva néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

Lőrinczi Andrásné, Tilda néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

**Nekem az öngondoskodás a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt**

- » a függetlenség, önállóság megőrzése,
- » a biztos lakhatás,
- » a mindennapi terhektől mentes élet,
- » az egészségmegőrző szolgáltatások,
- » a támogató közösség.

**Nekem az aktív pihenés a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt**

- » az egészség megőrzését támogató szolgáltatások,
- » a saját, légkondicionált kirándulóbusz,
- » a kirándulóprogramok országszerte,
- » a szabadidő hasznos eltöltésének sokszínűsége közösségben.

**Nekem a társas kapcsolatok a legfontosabbak!
A döntésnél elsődleges volt**

- » a családi légkör,
- » a támogató közösség,
- » az intézmény falain belül zajló aktív társasági élet,
- » az intézményen kívüli kapcsolatépítés és
- » az új barátságok kötésének lehetősége.

Jöjjön, nézzen be hozzánk! Várjuk jelentkezését:

06 1 510 00 17

www.olajagotthonok.hu

A fenti képek marketingcéllú hozzátételhez a jogosultak előzetesen írásbeli engedélyüket kell hozzájárulniuk.

Dáf jomi
דף יומי

Minden hétköznap
reggel 7:30-8:30

vasárnap: 11:00

Napi Talmud tanulás Óbudán

A lublini **Meir Spira rabbi** által 1923-ban indított kezdeményezés 7 év, napi egy órás tanulás mellett vezet végig a Babilóniai Talmud felbecsülhetetlen tudás-tengerén úgy, hogy a programban résztvevők minden nap egy teljes talmudi oldalt tanulnak végig.

Köves Slomó rabbi vezetésével először nyílik lehetőség magyar nyelven bekapcsolódni a *Dáf hájomi* 14. ciklusába.

Kezdés: 2020. január 2.

Befejezés: 2027. június 7.

Helyszín: Óbudai Zsinagóga Budapest, 1036 Lajos u. 163.

Érdeklődés: talmud@zsido.com **Jelentkezési lap:** zsido.com/talmud

Ösztöndíj: A rendszeres tanúlással 72.000 Ft/hó kolel ösztöndíjra is érdemessé válhatnak a hallgatók

EMIH

BÉT MENÁCHEM
EMIH GYERMEKOKTATÁSI KÖZPONT

MAGYAR ÉS IZRAELI OKTATÁSI
SZAKÉRTŐK AJÁNLÁSÁVAL!

TRADÍCIÓ ÉS FEJLŐDÉS

9 771 217 322 001

- Államilag akkreditált 8 osztályos képzés
- Beszédközpontú nyelvoktatás tudásszint szerinti bontásban
- Informatika oktatás első osztálytól
- Alternatív módszerek, modern technológia
- Alacsony osztálylétszám
- Pedagógus továbbképzés
- Pozitív zsidó identitás
- Egyéni fejlesztés

BÉT MENÁCHEM HÉBER-MAGYAR KÉTTANNYELVŰ ÁLTALÁNOS ISKOLA

Tudj meg többet rólunk: www.zsidoiskola.hu | 1074 Budapest, Dohány utca 32-34. | +36 1 781 4760; +36 70 379 1250